

Prikaz organiziranog kriminala u igranim filmovima i serijama

Jandel, Robert

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:324080>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Prikaz organiziranog kriminala u igranim filmovima i serijama

Robert Jandek

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Prikaz organiziranog kriminala u igranim filmovima i serijama

Robert Jandžel

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Sumentorica: doc. dr. sc. Tihana Novak

Zagreb, rujan 2021.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisao rad Prikaz organiziranog kriminala u igranim filmovima i serijama i da sam njegov autor.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Robert Jandel

Mjesto i datum: Zagreb, rujan, 2021.

Prikaz organiziranog kriminala u igranim filmovima i serijama

Robert Jandel

izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Socijalna Pedagogija / Odrasli

Sažetak

Mediji su važan dio u stvaranju percepcije onoga sa čime nemamo osobnog iskustva. Organizirani kriminalitet jedna je takva pojava. Cilj ovog rada je vidjeti odgovara li slika prikazana u medijima, odnosno filmovima i serijama, slici koju nam nudi literatura. Koristeći kvalitativnu analizu sadržaja, podaci dobiveni gledanjem materijala analizirani su i sistematizirani s obzirom na kategorije (struktura, odnosi, funkcioniranje, obitelj, žene, vrijednosti, društvo). Za uzorak odabrana su dva subuzorka – meksički i kolumbijski narko karteli te talijanska mafija na području SAD-a. Ove dvije grupe odabrane su jer su najzloglasniji narko šefovi bili vođe ovih kartela (Pablo Escobar i Joaquin El Chapo Guzman), a talijanska mafija u SAD-u jer postala sinonimom za organizirani kriminal u svijetu.

Dobiveni rezultati upućuju na sličnosti i razlike između medijskog prikaza i prikaza iz literature. Generalno gledano, prikazi su uglavnom slični, osobito u kontekstu strukture i funkcioniranja. Iako postoje manja odstupanja od prikaza iz literature, medijski prikazi u analiziranim materijalima pokazuju da je struktura narko kartela asocijacijska te usredotočena na profit, s druge strane, talijanska mafija na području Sjedinjenih Američkih Država odlikuje se kvazi upravljačkom kriminalnom strukturom, što oboje odgovara stanju prikazanom u literaturi.

Ključne riječi: organizirani kriminal, mediji, filmovi, talijansko-američka mafija, narko karteli

Organized Crime in Feature Films and Television Shows

Robert Jandel

izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Social pedagogy / Adults

Summary

Media is an important part of creating a perception of a phenomenon that one does not have direct experience with. Organized crime is one such phenomenon. The goal of this thesis is to look into whether the image given by the media, primarily in feature films and television shows, is correspondent to the image found in scientific and professional literature. The data obtained by examining the material was analyzed and systemized according to categories (structure, relationships, functioning, family, women, values, society) using qualitative analysis. The sample used was divided into two subsets – Mexican and Columbian drug cartels and the Italian Mafia in the USA. These aforementioned subsets were chosen because the most infamous narco bosses were leaders of the Mexican and Columbian drug cartels (Pablo Escobar and Joaquin El Chapo Guzman), and the Italian Mafia due to it becoming synonymous with organized crime on a global level.

The results point towards similarities and differences between the media image and the image from the scientific and professional literature. These images are mostly similar, especially in regard to structure and functioning. Even though there are minor differences between the images, the structure of drug cartels in the media is associational and centered around profit, whereas the Italian Mafia in the USA is shown as being quasi-governmental in its structure, which both correspond with the image of these groups in relevant literature.

Keywords: organized crime, media, films, Italian-American Mafia, drug cartels

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. MEDIJI I POPULARNA KULTURA.....	3
2.1. Film	4
3. ORGANIZIRANI KRIMINAL	5
3.1. Klasifikacija organiziranog kriminala.....	6
4. PRIKAZ KRIMINALITETA U MEDIJIMA.....	10
4.1. Organizirani kriminalitet i mediji.....	13
5. METODOLOGIJA	14
5.1. Problem istraživanja, ciljevi i istraživačka pitanja.....	14
5.2. Empirijsko gradivo.....	15
5.3. Način prikupljanja podataka / egzemplarne građe	15
5.5. Interpretacija.....	16
6. REZULTATI	18
6.1. Narko karteli.....	18
6.1.1. Narko karteli – pregled literatura.....	18
6.1.2. Narko karteli – rezultati ovog istraživanja.....	21
6.1.3. Narko karteli – diskusija	26
6.2. Talijanska mafija u SAD-u.....	29
6.2.1. Talijanska mafija u SAD-u – pregled literature.....	29
6.2.2. Talijanska mafija u SAD-u – rezultati ovog istraživanja.....	31
6.2.3. Talijanska mafija u Sjedinjenim Američkim Državama – diskusija	37
7. ZAKLJUČAK.....	40
8. LITERATURA	42

1. UVOD

„Za pravdu, moramo ići Don Corleoneu.“

Citat iz uvodnog monologa prvog nastavka filma *Kum* prikazuje svijet u kojem pravdu ne dijeli država, nego jedan moćnik koji je sudac, porota i izvršitelj pravde. Iako se radi o filmu koji je gotovo 50 godina star, i danas plijeni pažnju svojom relevantnošću. Što je to u ovom i drugim filmovima da vežu publiku uz ekrane satima? Kako se dogodi da život pojedinca biva zaustavljen na par sati i što on to vidi u filmu? Kako ovakav prikaz zastrašujuće samovlasti i nasilja može biti promatran kao herojski? Je li bitno što gledamo na našim ekranima ili ipak to na nas ostavlja neki dojam i ima neki utjecaj? I najvažnije možemo li vjerovati onome što vidimo?

Ovo zadnje pitanje temeljna je inspiracija ovog rada. Koliko je ono što nam predstavlja realnost organiziranog kriminala istinito i vjerno prikazano? Organizirani kriminal ogrnut je plaštom misterioznosti, predrasuda i stereotipa. Jesu li tome doprinijeli filmovi i serije koje ovaj fenomen prikazuju? Osoba koja nije stručna za područje organiziranog kriminala ima ograničenu spoznaju o ovoj stvarnosti koja je bila raširena u povijesti, ali i danas ne sustaje. Fleksibilnost i mnoge promjene i varijacije u organiziranom kriminalu otežavaju njegovo proučavanje, ali ono je važno da bi se mogli razviti adekvatni mehanizmi za suzbijanje istoga.

Ovaj rad svoj će fokus staviti na dvije značajne grupacije u svijetu organiziranog kriminala, sjevernoameričku talijansku mafiju, koja je svojevrsni sinonim za organizirani kriminal u svijetu te narko kartele dvojice najzloglasnijih narko šefova u modernoj povijesti, točnije Medellin kartel Pabla Escobara (Kolumbija) i Sinaloa kartel Joaquina El Chapa Guzmána (Meksiko). Struktura i dinamika prikazani u filmovima bit će uspoređeni sa slikom koju o ovim organizacijama daje stručna i znanstvena literatura.

Ovaj rad svakako nije *ponuda koju nećete moći odbiti*, ali će pokušati dati uvid u međusobni odnos medija, napose igranih filmova i serija, i organiziranog kriminala.

2. MEDIJI I POPULARNA KULTURA

Riječ medij dolazi od latinske riječi *medius* što znači srednji, odnosno koji je između. Stoga možemo zaključiti da se radi o posredniku, onome koji ili putem kojeg se prenosi informacija (Domović i sur., 2002). Iako to može biti i osoba, riječ medij se u ovom slučaju primarno odnosi na fizičke nositelje komunikacije. Danas postoje razne vrste medija: knjiga, tisak, film, televizija, radio, nosači zvuka i slike. Osim po ovim karakteristikama, mediji se mogu podijeliti i na lokalne, nacionalne i međunarodne na temelju geografske razine, a također mogu biti javni, privatni, državni ili asocijativni s obzirom na vlasništvo ili upravljanje. Zadnja podjela je po tematici, mediji mogu biti u skladu javnim i političkim mišljenjem odnosno matični ili alternativni (Peruško, 2011).

Razvoj tehnologije omogućio je osobi da pristupi određenom mediju kako (kojim sredstvom) i kada hoće. Tako konzumacija medija ne mora biti neposredna, nego može postojati vremenski odmak između stvaranja i pristupa nekom mediju.

Mediji su sveprisutni u životu današnjeg prosječnog čovjeka, bilo da se radi o glavnoj aktivnosti poput odlaska u kino ili gledanja televizije ili slušanja radija na putu do posla ili kod kuće, teško je proći kroz normalan dan bez susreta s barem nekim oblikom medija. Oni nam pružaju različite razine informacija, od onih za posao do onih koje koristimo u zabavne svrhe (Livingstone, 2005; prema Peruško, 2011). Oni su često senzacionalistički orijentirani, ali svejedno mogu biti vrijedan izvor informacija i zabave. Ova sveprisutnost olakšava život, ali može imati i negativne posljedice.

Izvještavanje u informativnim medijima fokusira se na događaj, ali ne donosi značajniju analizu. Fokusiranjem samo na događaj bez dublje analize gura medije u prostor gdje granica između stvarnosti i fikcije postaje sve fluidnija pojavom *reality* televizije i *infotainmenta* (Beckett i Sasson, 2000; Leishman i Mason, 2003). Korištenje amaterskih snimka u medijskom izvještavanju postalo je svakodnevica (primjer Georga Floyd, čije je ubojstvo snimljeno mobitelima). Rizik ovakvog izvještavanja medija jest simplifikacija povijesti do koje dolazi zbog manjka analize i kritičkog razmišljanja. Površno i jednostrano gledanje na stvari i događaje može uzrokovati gubitak važnih detalja i bazično promijeniti značaj istoga (Naef, 2018).

Proizvodi masovnih medija su proizvodi popularne kulture (Dobra, 2013). A što je popularna kultura točno? Autori se ne mogu složiti oko jednoznačne opće definicije (Long i Robinson, 2009).

Oni (Long i Robinson, 2009) popularnu kulturu vide u sapunicama, dokumentarcima, sportskim događajima i drugim izvještavanjima koji doprinose u formiranju svakodnevnih obrazaca ponašanja te daju materijal za distrakciju, refleksiju i diskusiju. Definicija koju predlaže Delaney (2007 prema Naef, 2018) kaže da su popularna kultura proizvodi i forme koje izražavaju identitet na koji se često nailazi u društvu ili koji je općeprihvaćen i obično odobren te je karakterističan za specifično društvo u određenom vremenskom periodu. Iako je generalno općeprihvaćena i omogućava heterogenoj skupini ljudi da se kolektivno identificira neki se dijelovi društva ne identificiraju s većinom, te stvaraju svoju odvojenu skupinu koja ima svoj oblik popularne kulture. Odnosno popularna kultura može imati oprečne manifestacije bez da prestane biti popularna kultura (Naef, 2018). Kultura je nužno uvjetovana proživljenim, ali i sama proizlazi iz društva. Tako i promjene u medijima i medijskim prikazivanjima ne dolaze *ex nihilo*, nego su pod utjecajem šireg društva. I dok je istina da su mediji tvorevina društva i prikazuju društvo, u isto vrijeme ga i mijenjaju (Reiner, 2007).

2.1. Film

Jedan od proizvoda popularne kulture je filmska umjetnost. Film je fotografski i fonografski zapis izvanjskog svijeta (fizičke realnosti). Film ne može bilježiti unutrašnje osjećaje i slično, nego ih samo naznačiti prikazom vanjštine. Zapis nije reprodukcija jer nijedan film ne može potpuno reproducirati stvarnost (Peterlić, 2018). Žanr ili vrsta filma na koju će biti stavljen poseban naglasak je kriminalistički film. Leitch (2002) definira kriminalističke filmove kao one u kojima se radnja fokusira na bilo koji od tri segmenta zločina (zločinac, žrtva, osvetnik). Isti autor (2002) također dijeli kriminalističke filmove na: gangsterske, detektivske, policijske, filmove o pravnicima, filmove o žrtvama, noir filmove, otmice i kriminalističke komedije.

Kriminalistički filmovi izrazito su popularni u današnje vrijeme, ali i kroz povijest. Reiner i suradnici (2000) tvrde da je oko 20% filmova svake godine ili kriminalističko ili ima neke značajne elemente kriminalnog ponašanja. Rafter (2000 prema Dobra, 2013) kategorizira počinitelje u kriminalističkim filmovima na one kojima je takvo ponašanje urođeno (biološke teorije), osobe koje postanu zločinci (okolinske teorije) te psihički poremećeni zločinci. S druge strane, isti autor (2000 prema Dobra, 2013) dijeli heroje ovih filmova u dvije skupine: pravi heroji, odnosno pošteni časni ljudi koji se bore protiv zločina te heroji odmetnici kojima je dozvoljeno sve da bi došli do

cilja i zaustavili zlikovca. Ova podjela mogla bi se gledati više kao dva ekstrema na istom kontinuumu jer je njihov prikaz često kompleksan i ne može se svrstati samo u jednu od ove dvije skupine.

Proučavanje filma ili umjetnosti kao sociološkog fenomena nije popularno u krugovima sociologa jer se često govori o perspektivi pojedinca (do Nascimento, 2019). Kao pojedinačno iskustvo, film je nepromjenjiv u činjenici da je uvijek isti, ali utjecaj koji ima na društvo u cjelini ovisi o percepciji pojedinca koja onda utječe na ponašanje te time stvara i mijenja kulturu postajući u isto vrijeme i produkt i stvaratelj kulture i društva. Film kao takav u isto se vrijeme suprotstavlja stvarnosti predlažući idealnu realnost i predstavlja stvarnost kako je doživljena. Dobar film uspješno hvata *zeitgeist* i ovjekovječuje sve aspekte vremena u kojem je nastao (Rawlinson, 2016).

3. ORGANIZIRANI KRIMINAL

Razumijevanje organiziranog kriminala je izazovno jer nije ontološki konstrukt, a kao socijalni konstrukt sklon je semantičkim varijacijama i manipulacijama (Rawlinson, 2016). Von Lampe (2002) govori o organiziranom kriminalu kao o nejasnom empiričkom fenomenu, ali i o činjenici da ne postoji slaganje stručnjaka koja bi središnja bit ili esencija i priroda organiziranog kriminala mogla biti. Stoga su široke grupe ljudi, struktura i događaja svrstane pod krovni pojam u različitim mjerama i kombinacijama. Znanstvenici u društvenim znanostima se stoga moraju suočiti s manjkom prave definicije, ali i s dualnošću organiziranog kriminala koji je istovremeno aspekt društvene stvarnosti i društveni konstrukt.

Ustaljene percepcije organiziranog kriminala koje su nastale pod utjecajem medija usmjerene su uglavnom na etnicitet, hijerarhije i centralizirano upravljanje. Reuter (1983 prema Rawlinson, 2016) zaključio je kako se ne radi o monolitnoj centraliziranoj organizaciji, nego radije o fragmentiranim, raznolikim, heterogenim strukturama i odnosima koji su sličniji legalnom tržištu u kojem je ključna kompetitivnost na tržištu, a ne monopol kako se prethodno vjerovalo za organizirani kriminal. Ova teorija „dezorganiziranog“ kriminala pomaknula je fokus sa etniciteta (tko) i stavila ga na poslovanje (što) organiziranog kriminala (Sellin, 1963). Promjena fokusa omogućila je okvir za proučavanje organiziranog kriminala na različitim ilegalnim tržištima i u različitim državama.

Von Lampe (2021) navodi preko 200 definicija koje su prisutne u stručnoj i znanstvenoj literaturi te zakonima diljem svijeta, iako većina ovih definicija nisu definicije u strogom smislu te riječ već više opisi. Definicije bi trebale precizno postaviti granice koja jasno određuju kada neki fenomen počinje i kada završava. Ali, isti autor argumentira da za proučavanje organiziranog kriminala nije nužno potrebna definicija osim one koja je jedina određena jasnim odrednicama i razumljiva u isto vrijeme: *organizirani kriminal je ono što ljudi etiketiraju takvim* (von Lampe, 2016, str. 14), odnosno ono što zakon kaže da jest. U Republici Hrvatskoj Kazneni zakon (NN 125/11, 84/21) organizirani kriminal inkriminira kao zločinačko udruženje koje je definirano kao *najmanje tri osobe koje su se udružile sa zajedničkim ciljem počinjenja jednog ili više kaznenih djela*. Na europskoj razini ova je definicija proširena te definira zločinačku organizaciju kao *strukturirano udruženje više od dvije osobe, uspostavljeno u određenom vremenskom razdoblju, koje zajednički djeluju s namjerom da počine kaznena djela koja su kažnjiva oduzimanjem slobode ili za koja se određuje pritvor u najduljem trajanju od najmanje četiri godine ili ozbiljnija kazna, kako bi, izravno ili neizravno, ostvarile financijsku ili drugu materijalnu korist*; u kojem strukturirano udruženje definirano kao *udruženje koje nije nasumično uspostavljeno za neposredno počinjenje kažnjivog djela, niti treba imati formalno definirane uloge za svoje članove, neprekidnost članstva ili razvijenu strukturu* (Vijeće Europe, 2008).

3.1. Klasifikacija organiziranog kriminala

Kada se govori o klasifikaciji organiziranog kriminala postoje različite klasifikacije s obzirom na različite karakteristike ili perspektive. Tako se razlikuju klasifikacije temeljene na strukturi organiziranog kriminala poput one UNODC-a (2002) koja razlikuje:

- standardnu hijerarhiju, odnosno grupu koja ima centraliziranu strukturu i snažan unutarnji disciplinski sustav,
- regionalnu hijerarhiju koja je slična standardnoj, ali ima regionalne odvojke koji imaju određenu razinu autonomije,
- klaster hijerarhiju koju čine skupina međusobno povezanih grupa pod zajedničkim sustavom koordinacije i kontrole koja uključuje ilegalne aktivnosti u koje su grupe uključene,
- središnju grupu sastavljenu od nestrukturirane grupe okružene mrežom pojedinaca koji su uključeni u kriminalne aktivnosti i

- kriminalnu mrežu, odnosno pojedince koji su labavo i fluidno povezani koji se okupljaju oko više kriminalnih projekata.

Ova tipologija organizirani kriminal stavlja na kontinuum koji se proteže od birokratskih hijerarhija do labavo povezanih kriminalnih mreža.

McIntosh (1975, prema von Lampe, 2016) kategorizira organizirani kriminal po aktivnosti. Te razlikuje pustolovne, zanatske, projektne i poslovne organizacije. Prva se može opisati kao banda, odnosno skupina pojedinaca koji dijele profit od počinjenih zločina s obzirom na položaj u organizaciji. Zanatska organizacija je relativno stalna grupa lopova i ljudi od povjerenja koji imaju specifične zadatke u rutinskom obavljanju manjih zanatskih zločina. Projektne organizacije su s druge strane *ad hoc* okupljene skupine specijalista koji obavljaju veće operacije koje zahtijevaju pomno planiranje i precizne tehnike izvođenja. Zadnja, poslovna, organizacija je najveća po obimu i uključena je u iznudu i korupciju javnih i politički osoba te ima kontinuiranu nabavku ili opskrbu ilegalnim dobrima ili uslugama.

Organizirani kriminal može također biti kategoriziran po sociopolitičkoj poziciji. Beare (1996) postavlja dva parametra, međusobnu povezanost s državom i legalnost same organizacije kao takve. Ona govori kako organizirani kriminal postoji na kontinuumu od legalnih organizacije koje se uključuju u ilegalne aktivnosti do grupa koje postoje samo radi počinjenja kaznenih djela.

Zadnja kategorizacija je ona koju von Lampe (2016) predlaže i ona se temelji na funkciji strukture. Više je autora sastavilo neki oblik kategorizacije po funkciji, ali ona koju on postavlja je najobuhvatnija. On razlikuje poduzetničku struktura, asocijacijsku struktura te kvazi upravljачku strukturu. Ova kategorizacija organiziranog kriminala polazi od pretpostavke da se kriminalci organiziraju da bi zadovoljili određene potrebe. Svaki pojedinac procjenjuje rizik udruživanja s drugim kriminalcima s mogućim dobitima. Prema autorima Best i Luckenbill (1994, prema von Lampe, 2016) neke od potreba koje kriminalci pokušavaju zadovoljiti udruživanjem su pristup resursima koji olakšavaju ili omogućuju počinjenje kaznenog djela, ideologija koja opravdava kriminalno ponašanje, socijalni status u kriminalnom podzemlju i izvan njega, zaštitu od progona i zaštitu od drugih kriminalaca. Svaka struktura zadovoljava ove potrebe na drugačiji način.

Tablica 1: kategorizacija na temelju funkcije kriminalne strukture (von Lampe, 2016)

Funkcija	Svrha	Primjer
Poduzetnička	Materijalna dobit	Razbojnička banda
Asocijacijska	Status Podrška Ideologija	Odmetnička motociklistička banda
Kvazi upravljačka	Zaštita (izbjegavanje konflikata, razrješavanje konflikata) Materijalna dobit (oporezivanje)	Cosa Nostra obitelj

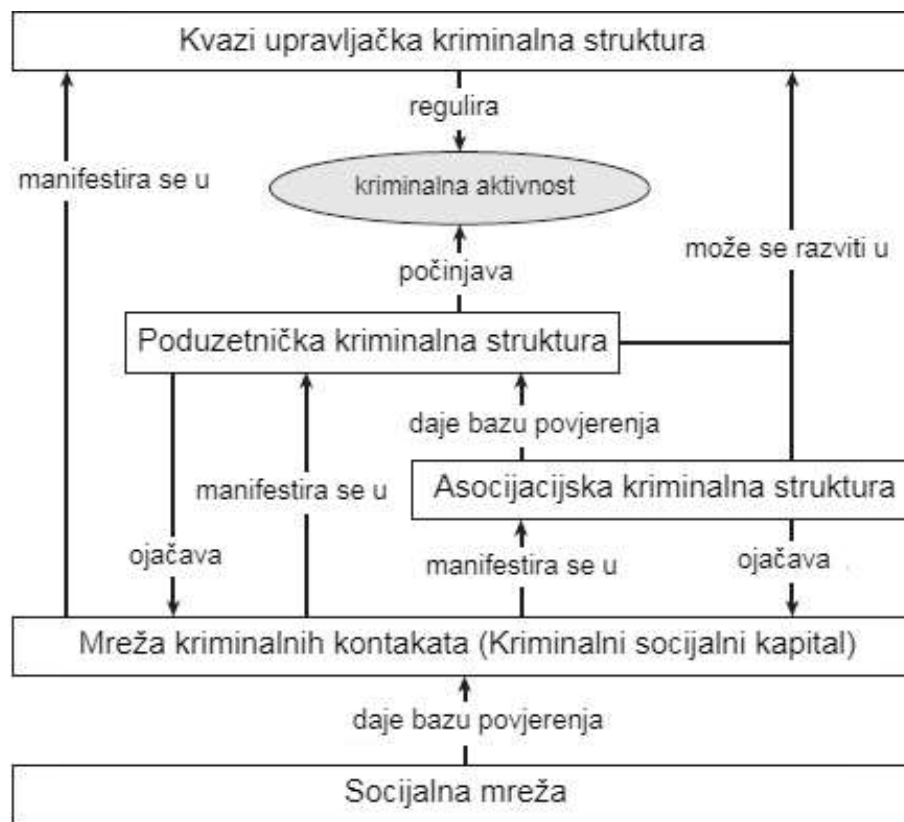
Poduzetnička kriminalna struktura glavnu svrhu ima u materijalnu dobit. Udruživanjem kriminalci imaju pristup znanju, vještinama, financijama i opremi koja je potrebna za izvršenje nekog kaznenog djela. Članovi ne moraju nužno imati neke zajedničke karakteristike, već je ključno da imaju zajednički cilj koji omogućava i olakšava počinjenje zločina te ga čini profitabilnijim i manje rizičnim (von Lampe, 2016).

Asocijacijska kriminalna struktura razlikuje se od poduzetničke po vezama koje se stvaraju unutar nje. Ova struktura ima i funkciju socijalne prirode, odnosno daje svojim članovima osjećaj pripadnosti, status u društvu, podršku i ideologiju koja podržava njihov kriminalni identitet. Osjećaj pripadnosti temelji se na vezama stvorenim unutar grupe, a koji se temelje na percipiranim zajedničkim karakteristikama. Asocijacijska struktura promovira i osjećaj povjerenja prema drugim članovima i onima koje članovi predlože za uključivanje. Pripadnost ovakvoj grupi može imati neki stupanj ekskluzivnosti te dati članu poseban socijalni status unutar kriminalne supkulture. Ova struktura najčešće ima neki oblik pravila koji štiti članove tako da ima i upravljačku funkciju unutar same grupe, ali taj utjecaj ne izlazi iz nje (von Lampe, 2016).

Kvazi upravljačka kriminalna struktura ima tri temeljne funkcije: definiranje i provođenje imovinskih prava, svojevrsna arbitraža i osiguravanje da se obje strane drže dogovora te briga za zajedničko dobro kroz kolektivnu akciju. Na području koje kontrolira, ova struktura podupire ilegalne aktivnosti stvarajući sigurno i predvidivo okruženje u društvenoj sferi koju legalna vlast ne želi ili ne može regulirati. Dajući pravo i teritorij za obavljanje neke ilegalne aktivnosti osobe imaju svojevrsnu zaštitu i višu instancu kojoj se mogu žaliti ako njihova prava budu povrijeđena.

Na sličan način kvazi upravljačka struktura provodi izvršavanje ugovora između stranaka. I na kraju, postižu zajedničke ciljeve poput smanjenja policijske prisutnosti rješavajući konflikte nenasilnim putevima ili podmićivanjem službenika. Upravo je iz ovih razloga ova struktura vrlo važna za kriminalce jer im omogućava nesmetano djelovanje. Ove „usluge“ se naplaćuju kroz oporezivanje profita od kriminalnih aktivnosti. I iz toga proizlaze dvije glavne svrhe kvazi upravljačke: zaštita i materijalna dobit (von Lampe, 2016). Važno je ne pomiješati reguliranje kaznenog podzemlja i počinjenje kaznenih djela. Zbog percepcije da ove strukture upravljaju kriminalnim aktivnostima javlja se predrasuda da su oni nužno i počinitelji svih kaznenih djela na njihovom teritoriju. Von Lampe (2016) naglašava da se ove organizacije uglavnom ne miješaju u svakodnevno poslovanje kriminalaca na njihovom teritoriju sve dok se isti pridržavaju postavljenih pravila.

Za suradnju kriminalca ključna su dva pojma: povjerenje i nasilje (von Lampe, 2016). Povjerenje se može izgraditi na više načina. Na individualnoj razini povjerenje se može razviti radi uključenosti u ilegalnu aktivnost što stvara određenu vezu između osoba, ili može postojati posrednik koji jamči pouzdanost osobe. S druge strane, povjerenje ne mora nužno nastati u uvjetima ilegalnosti, već može poteći iz zakonitih odnosa poput obiteljskih i rodbinskih veza, lokalnih i etničkih grupa ili poslovnih odnosa. U svakom slučaju, povjerenje je jedan od načina stvaranja odnosa između kriminalaca. Razvoj povjerenja stvara mrežu kontakata koja može biti gledana kao „kriminalni socijalni kapital“. Nasilje može biti funkcionalna alternativa povjerenju u smislu rješavanja potencijalnih problema s izdajom ili učvršćivanju odlučnosti za suradnjom da bi se nasilje izbjeglo. Ali, generalno govoreći, istraživanja su pokazala da je karakteristika kriminalnih struktura izbjegavanje nasilja jer ono može privući neželjenu pozornost policije, ali i stvoriti reputaciju koja može otežati daljnje poslovanje.

Prikaz 1: *Mogući odnosi između kriminalnih struktura (von Lampe, 2016)*

U prikazu (Prikaz 1) ilustrirani su neki mogući odnosi i povezanost ovih struktura u odnosu na kriminalnu aktivnost. Kriminalna aktivnost djelo je neke grupe počinitelja koji su povezani u poduzetničkoj strukturi. Ova je struktura povezana s asocijacijskom kriminalnom strukturom koja se temelji na prethodnom iskustvu s osobom koja je postala kriminalni socijalni kapital proizašao iz legalne socijalne mreže. Članstvo u grupi povećava ovu mrežu kriminalnog socijalnog kapitala te ona postaje potencijalni izvor novih članova i za poduzetničku i za asocijacijsku strukturu. I na kraju, kriminalna aktivnost može biti pod utjecajem kvazi upravljачke strukture koja može tražiti dio profita kao porez ili može neku aktivnost zabraniti na svom teritoriju (von Lampe, 2016).

4. PRIKAZ KRIMINALITETA U MEDIJIMA

Dva su glavna pravca u objašnjavanju prikaza kriminaliteta u medijima. Prvi pretpostavlja da su mediji subverzivni te da potiču kriminalitet. Ovaj stav nije neka novost jer se već krajem osamnaestog stoljeća pronalaze zapisi da je lokalni sudac krivio nepristojne pjesnike za snižavanje morala u zajednici što je onda uzrokovalo porast kriminaliteta (Radzinowicz 1956 prema Reiner,

2007). S druge strane, neki medije gledaju kao socijalnu kontrolu koja kriminalitet preuveličava i potiče društvo na pretjeranu reakciju što zauzvrat stvara potporu za stroge represivne mjere (Reiner, 2007). Ova dva suprotna pola nemaju dodirnih točaka osim jedne – demoniziranje medija.

Nasilje u medijima i popularnoj kulturi općenito vrlo je često. Poznata je rečenica urednika Williama Hearsta *if it bleeds, it leads* koja se odnosi na senzacionalizaciju nasilnih i dramatičnih vijesti. Povezanost nasilja u medijima i u stvarnom životu dugo je bila nijekanja od strane stručnjaka (Philips, 1996 prema Reiner, 2007). Istina je vjerojatno negdje između. Mediji su samo dio mali dio iskustva počinitelja i ne može se dovesti u izravnu uzročno posljedičnu vezu (Reiner, 2007), ali je važno znati koliki je i kakav potencijalni učinak medijskih prikaza nasilja i zločina.

Poznato je da popularna kultura i nasilje hrane jedno drugo, i nisu rijetki primjeri gdje popularna, a osobito filmska, kultura uzima stvarne počinitelje i stavlja ih u prvi plan. Jedan od najpoznatijih kolumbijskih primjera je film *La vendadora de rosas* u kojem glume djevojke i mladići koji su odrasli na ulicama opasnih *comuna*, a i većina ih je nedugo nakon snimanja ili ubijeno ili završilo u zatvoru zbog različitih kaznenih djela (Naef, 2018).

Još u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću popularne su bile kriminalne biografije te priznanja i isprike prije smaknuća (Faller, 1987; Rawlings, 1992; Durston, 1997). Različita istraživanja i analize sadržaja medija pokazala su da je nasilje i kriminalno ponašanje značajno prisutno u medijskim izvještavanjima, ali i fiktivnim djelima (Ericson, 1991; Allen i sur., 1997). Tako Allen i suradnici (1997) izvještavaju da oko 50% svih filmova ima značajan kriminalni sadržaj, a čak 20% filmova su kriminalističkog žanra. Također, oko 25% sadržaja svih masovnih medija jest kriminalno ponašanje u nekom obliku (Reiner, 2007). Analiza koju je proveo Reiner sa suradnicima (2000) gledala je filmske uspješnice britanskih kina od kraja Drugog svjetskog rata te došla do niza zanimljivih opažanja. Najčešće prikazano kazneno djelo je ubojstvo, a do 60-ih godina prošlog stoljeća značajan broj filmova kao centralno kazneno djelo imalo je neki oblik imovinskog kriminaliteta. Imovinski delikti kao pokretači radnje nakon 60-ih iznimno su rijetki, a u isto vrijeme pojavljuju se prvi primjeri seksualnih delikata i kaznenih djela povezanih s drogom.

Isto tako, prije 60-ih godina prikazivan je jedan centralni zločin koji je bio prikazan kao abnormalan te disrupcija normalnog života, a nakon 60-ih zločin postaje i kontekst filma, a ne samo pokretač radnje pa postaje rutiniziran i, na neki način, normalan dio života. Isto istraživanje

(Reiner i sur., 2000) tvrdi da se prikazivanje nasilje počelo povećavati u 70-im godinama prošlog stoljeća i to u svim aspektima, i kao centralni i kao kontekstualni zločin. Neke brojke govore o izuzetno pretjeranom prikazu nasilnih zločina u usporedbi sa FBI-jevim statistikama. Isti autori (Reiner i sur., 2000) navode da su nasilni zločini čak 30 puta češće prikazani, nego se pojavljuju u statistikama, a zločini općenito oko 5 puta više (Lichter i sur, 1994 prema Reiner, 2007). Osim razlika u statističkim pokazateljima, primijećena je i razlika u kvalitativnom karakteru nasilnih zločina, posebice ubojstvima. U stvarnosti radi se najčešće o obiteljskim razmiricama ili tučnjavi mladića koje je otišla predaleko, dok je u fiktivnim prikazima riječ o ubojstvima motiviranima pohlepom i proračunatošću (Allen i sur., 1998 prema Reiner, 2007).

Utjecaj koji mediji mogu imati na počinjenje kaznenog djela očituju se u svim preduvjetima za počinjenje: etiketiranje, motiv, sredstva, prilika i manjak kontrole (Reiner, 2007). Mediji utječu na formiranje negativnog ili pozitivnog narativa oko određenog ponašanja te ga time stavljaju u sferu društveno prihvatljivog ili društveno neprihvatljivog. Ova percepcija nekog ponašanja je ključna kod formiranja zakonskih odredbi koje ga mogu zabraniti ili dopustiti. Na motiv mediji utječu stvaranjem pritiska oko očekivanja koje pojedinac ima od života. Konstantni prikazi luksuza posljedično mogu ukazati osobi na ono što joj nedostaje te stvoriti pritisak da dostigne neki status bez obzira na legalnost sredstva. Utjecaj medija na sredstvo teško je i slabo dokazivo, ali se medije često naziva sveučilištima zločina jer nerijetko prikazuju znanje i tehnike potrebne za počinjenje zločina. Mediji nam zasigurno oblikuju svakodnevni život i rutine se grade oko njih. Upravo je oblikovanje slobodnog vremena ono što stvara priliku za počinjenje kaznenog djela. Također, i samo posjedovanje uređaja na kojem konzumiramo medije (televizor, računalo, laptop, mobitel, ...) može se promatrati kao stvaranje prilike. Na kraju utjecaj medija na smanjivanje razine kontrole objašnjava se na vanjskoj i unutarnjoj razini. S jedne strane, smanjuje se vanjska kontrola konzumiranjem sadržaja koji ismijavaju policiju i prikazuju ih nesposobnima, stvarajući sliku da je to istina i u stvarnom životu, a s druge, smanjuje se unutarnja kontrola prikazivanjem kriminalaca kao uspješnih i simpatičnih ljudi koji žive lagodan i glamurozan život.

Slično kao i seks, i nasilje vrlo dobro prodaje. Upravo je zato sve prisutnija komodifikacija nasilja (Naef, 2018). Odnosno, nasilje postaje dobro koje se može prodati. Osobito je to vidljivo u Escobarovoj Kolumbiji koja je podvojena između službenih vlasti koje se žele riješiti njegove slike u međunarodnoj javnosti i druge strane Kolumbije koja, bilo da ga podržava ili mrzi, Escobara

prodaje turistima željnima hoda ulicama kojima je on sam hodao. Tako postoje razne turističke ture koje se nazivaju *Pablo ture*, a koje vode turiste ulicama Medellina i pokazuju sve važne punktove iz Escobarovog života u tom gradu (Naef, 2018). Veliki broj Kolumbijaca zamjera glorificiranje i glamuriziranje narko kartela koji su nanijeli toliko štete njihovom stanovništvu, ali mlađe generacije ovu sliku života u narko kartelu uzimaju kao istinitu i odaju se kriminalnom načinu života (Naef, 2018).

4.1. Organizirani kriminalitet i mediji

Prosječan čovjek ne susreće se s kriminalom često, osobito s organiziranim kriminalom, pa stoga svoju percepciju o kriminalitetu i društvenom odgovoru na njega stvara putem medija, pogotovo filma (Dobra, 2013). Prema teoriji socijalnog konstruktivizma ljudi stvaraju vlastitu realnost na temelju vlastitih iskustava i društvenih interakcija (Hirtle, 1996; Agius, 2016), tako da izostanak iskustva ostavlja otvoren prostor za medije, pa tako i filmove, koji mogu ponuditi više ili manje istinit odgovor.

U svojoj knjizi Noam Chomsky (2002) navodi da medijska percepcija svijeta uronjenog u lažne informacije podriva osjećaj stvarnosti kakva ona jest. Za njega, organizirani kriminal je jedan primjer ovoga. Javnost i mediji stvorili su set mitologija o organiziranom kriminalu koji su postali društveno prihvaćena definicija organiziranog kriminala. Djelomično je to zbog pristranosti i političke korektnosti medija. Koncept organiziranog kriminala bremenit je etničkim deskriptorima poput sicilijanska mafija, japanske jakuze i kineske trijade. Također, organizirani kriminal je percipiran kao monolitna, globalna i urotnička organizacija. Ovakav narativ postao je prijatna demokraciji i ljudskim pravima zbog rasno i etnički motiviranog izvještaja Predsjedničke Komisije za Policiju i Provođenje Pravde (1967) koji je organizirani kriminal predstavio kao grupe talijanskih, njemačkih, irskih i židovskih imigranata. Važno je imati na umu da su se u to doba svi koji su bili imigranti ili djeca imigranata smatrali ne-bijelcima ili u najmanju ruku ne-Amerikancima (Woods, 2012). Ovakav narativ zasigurno je otežao život svima koji su spadali u neku od navedenih etničkih skupina, a osobito talijanska manjina jer je La Cosa Nostra stavljena u centar kao najveća grupa organiziranog kriminala, a borba protiv nje simbolizirala je borbu protiv organiziranog kriminala općenito.

U ovom kontekstu organizirani kriminal je promatran kao moralna aberacija koja prijeti društvenim vrijednostima, a koja je od društva daleka, odijeljena i nije njegov dio. Predstavljen je kao alternativno društvo koje je antipatično prema svjetonazoru i vrijednostima civiliziranog društva (Rawlinson, 2016).

5. METODOLOGIJA

5.1. Problem istraživanja, ciljevi i istraživačka pitanja

Problem koji će biti predmetom ovog istraživanja jest razumijevanje istinitosti u medijskom prikazu organiziranog kriminaliteta najvećih poznatih kriminalnih skupina u Južnoj i Sjevernoj Americi.

Ciljevi ovog rada su sljedeći:

- Na koji način je objašnjena struktura i dinamika organiziranog kriminaliteta u suvremenoj kriminološkoj teoriji
- Na koji način je prikazana dinamika organiziranog kriminaliteta u najvjernijim medijskim prikazima u filmovima i serijama o kriminalnim skupinama u Južnoj Americi i SAD-u
- Na koji način su usporedive teorije organiziranog kriminaliteta i prikaz organiziranog kriminaliteta u najvjernijim medijskim prikazima u filmovima i serijama o kriminalnim skupinama u Južnoj Americi i SAD-u

Istraživačka pitanja u ovom radu su:

1. Koje su najcitiranije teorije suvremene kriminološke literature o strukturi i dinamici organiziranog kriminaliteta? Razlikuju li se obzirom na osnovnu kriminalnu djelatnost? Razlikuju li se za organizirani kriminalitet u Južnoj Americi, SAD-u?
2. Kojim značajnim temama/kategorijama se može opisati struktura i dinamika organiziranog kriminaliteta u filmovima i serijama o kriminalnim skupinama u Južnoj Americi i SAD-u. Koje su kategorije usporedive? Kakve su sličnosti i razlike obzirom na vrijeme i teritorij djelovanja?
3. Kojim najznačajnijim aspektima organiziranog kriminala se bavi znanstvena literatura, a kojim igrani filmovi i serije ovog istraživanja? Koje su kategorije usporedive i zašto?

5.2. Empirijsko gradivo

Filmovi i serije korišteni u ovom istraživanju izabrani su zbog tematike rada. Nije bilo moguće uključiti sve filmove i serije koje se bave tematikom organiziranog kriminala, konkretno meksičkih i kolumbijskih narko kartela te talijanske mafije na području Sjedinjenih Američkih Država. Meksički i kolumbijski narko karteli odabrani su jer su njihovi članovi bili najzloglasniji narko šefovi svog vremena (Pablo Escobar i Joaquin El Chapo Guzman), a s druge strane talijanska mafija u SAD-u postala je sinonim za organizirani kriminal općenito, a osobito u sjevernoj Americi. Drugi uvjet pri odabiru filmova i serija je bio i ocjena viša od 7.5 u Međunarodnoj bazi filmova (IMDB). Željelo se uključiti filmove i serije koji su kulturološki bili važni za razdoblje u kojem su nastali te koji su u nekom aspektu bili temeljeni na istinitim događajima ili osobama. Također, filmovi i serije koji kvalitetno prikazuju stvari koje su navedene u ciljevima i problemu ovog rada.

Odabrane serije za meksičke i kolumbijske narko karte su *Narcos* (2015) i to prve dvije sezone koje opisuju uspon i pad Pabla Escobara te *El Chapo* (2017) koja opisuje uspon i pad Joaquina „El Chapa“ Guzmána.

Za talijansku mafiju u SAD-u odabrani su filmovi *Donnie Brasco* (1997), *Dobri momci* (1990) te trilogija filmova *Kum* (1972, 1974, 1990). Prva dva su temeljena na istinitim pričama, dok je trilogija *Kum* jedno od najuspješnijih filmskih ostvarenja koje je inspirirano istinitim osobama.

Iako vremenska radnja nije ujednačena između dva uzorka, oba su fokusirana na razdoblje uspona pojedine grupe te vrhunac moći u društvu. Također, oba uzorka pokrivaju veliko vremensko razdoblje (barem 10 godina) te se može vidjeti promjena dinamike i strukture ukoliko je do nje došlo.

5.3. Način prikupljanja podataka / egzemplarne građe

Istraživani materijal čini 60 sati filmskih uradaka, izabranih prema ranije navedenim kriterijima. Istraživač je prethodno u različitim vremenskim razdobljima gledao sav naveden materijal, no tada gledanje nije imalo istraživački karakter. Kroz vremensko razdoblje od dva tjedna materijal je intenzivno gledan te su bilježeni podaci relevantni za istraživanje. Za potrebu istraživanja izrađena je tablica s kategorijama i nekim mogućim kodovima koja je služila za brzo bilježenje podataka.

Neke su bilješke su pisane tokom gledanja, a nakon svakog filma ili epizode serije bilješke su nadopunjene, te je vođen istraživački dnevnik.

Većina materijala bila je dostupna na aplikaciji *Netflix*. Trilogija filmova *Kum* gledana je s DVD-a jer nije bila dostupna na navedenoj aplikaciji.

5.4. Proces analize

Prvi set prikupljenih podataka se filtrira procesom sažimanja, s ciljem da odgovori na ranije predviđena pitanja, čijim se odgovorima opisuje pojedinačna kategorija. Unutar kategorija grupiraju se kodovi, elementi koji čine kategoriju. Neke su kategorije i kodovi unaprijed zadani nacrtom istraživanja, a u maniri kvalitativne metodologije istraživani sadržaj sam definira neke od njih, kao i njihove međusobne poveznice tijekom analize, koje nije unaprijed moguće (potrebno) definirati.

Proces analize vodit će se prema principima i procedurama kako ih opisuju Maxwell (2013), Creswell (2013), Mayering (2000), Mesec (1998).

Tako sažeto i strukturirano gradivo prikazuje podatke kao:

1. Kodove – crtice iz života, događaj, kontekst radnje, karakteristike interakcije, a koji su zapisani u obliku kratke priče, odnosno prepričani dijelovi filmova ili serija s naslovom
2. Kategorije – zajednički prostor u kojem određeni kodovi zaokružuju smisao situacije ili tijeka događaja
3. Odgovore na istraživačka pitanja – interpretacija, opisana kako slijedi te usporedba sa dostupnim znanjima iz kriminološke literature

Odvojena je analiza za 2 subuzorka – meksički i kolumbijski narko karteli i sjevernoamerička talijanska mafija, kako bi se jasnije razlučile sličnosti i specifičnosti.

5.5. Interpretacija

Kategorijska analiza organiziranog kriminala predstavljenog u filmovima i serijama objasniti će prikazanu dinamiku i strukturu odabranog dijela organiziranog kriminala.

Struktura organizacije. Istraživanje će gledati tko je na čelu organizacije te koju ulogu ta osoba ima, odnosno je li u pitanju očinska figura ili je riječ o više poslovnom modelu šefa i podređenih. U slučaju da je na čelu obitelj ili grupa ljudi promatrat će se koji je odnos moći na vrhu te izdvaja li se ipak jedna osoba koja predvodi organizaciju. Na srednjem sloju gledat će se brojnost poručnika te uloga koju imaju u provođenju aktivnosti organizacije. Također, pozornost će se staviti na proces napretka u organizaciji te je li siti uvjetovan obiteljskom ili krvnom vezom ili se napreduje nekim drugim zaslugama. Na dnu hijerarhijske strukture nalaze se vojnici. Osim njihove brojnosti gledat će se koji je poticaj za učlanjenjem te na čemu se temelji grupna kohezija, odnosno zašto ostaju u organizaciji.

Odnosi će se promatrati kroz prizmu ponašanja. Prvi segment odnosi se na obitelj. Prije svega gledat će se uključenost obitelji u organizaciju, je li dio organizacije, zna za postojanje organizacije, ali nije aktivno uključena ili uopće na zna za organizaciju. Nadalje, postoji li neki oblik nasilja u obitelji i do koje je mjere prisutno. Gledat će se i sastav obitelji te koju ulogu imaju djeca, ukoliko ih ima, u životu protagonista. Odnosi prema vlastima gledat će se kroz ponašanja prema istima. U kojoj mjeri je prisutno mito i korupcija, postoji li hostilnost ili su odnosi indiferentni ili čak i podržavajući. Gledat će se koliko je vlast uopće zainteresirana za hvatanje i zaustavljanje vrha organizacije. Ponašanja podređenih prema autoritetu važni su za razumijevanje koju količinu moći vođa ima, ali isto tako motivacija za poslušnost igra ulogu u tome kakav će odnos između vrha i dna hijerarhije biti. S druge strane pažnja će biti dana i na koji način se svi članovi organizacije ponašaju prema vanjskim autoritetima poput policije i sudstva. Je li ponašanje motivirano strahom ili osjećajem nedodirljivosti? I na kraju će se gledati ponašanja koje članovi iskazuju prema drugim kriminalcima koji nisu dio njihove organizacije. Ulaze li u partnerstva ili druge oblike suradnje ili su neprijateljski nastrojeni? Čime je motivirano to ponašanje i koja je strana započela odnos?

Važan uvid u strukturu i **funkcioniranje organizacije** daje svakodnevno funkcioniranje koje uključuje dužnosti i obveze svih članova, bile one legalne ili ilegalne. Koliko je šesto ilegalno ponašanje i koji oblici su najčešći jedno je od pitanja na koje će ovaj dio istraživanja pokušati dati odgovor. Također, osim svakodnevnih aktivnosti, gledat će se i način odlučivanja, odnosno odlučuje li vrh samostalno ili postoje trenutci u kojima i drugi članovi mogu pridonijeti nekim ključnim odlukama i kolika im se autonomija pri tome daje.

Poznato je da je u talijanskim mafijaškim krugovima **obitelj** izrazito važna, ali koju ulogu u tome igraju **žene**. Jesu li one aktivne članice koje samostalno i svjesno ulaze u organizaciju ili automatski postaju članicama po braku? Žene koje nisu dio organizacije drugi je aspekt ovog pitanja. Kakvo je ponašanje prema njima, postoji li drugačiji stav nego prema muškim civilima? A kakva ponašanja su prikazana prema ženama protivnika i rivala? Zadnja uloga žena koja će se promatrati je uloga majke u organizaciji. Koja je težina matrijarhata u usporedbi s patrijarhatom te koliku moć majke imaju u vođenju i odlučivanju unutar organizacije?

Za poznavanje **vrijednosti** neke grupe neizbježno je pitanje tradicije i uloge koju ona ima u njihovim životima. Što ima veću vrijednost, nacionalni ili vjerski identitet te na koji se način izražava jedan, a na koji drugi?

Društvo je zasigurno pod utjecajem ovih organizacija. Pažnja će se obratiti na mjesto koje ona zauzima u društvu te na koji način pridonosi ili ne pridonosi boljitku cjelokupnog društva. Pruža li neki oblik financijske ili druge pomoći i zaštitu ili nauštrb zajednice zauzima položaj zajedničkog neprijatelja? Koju razinu povjerenja uživa u društvu te na koji način po povjerenje opravdava?

6. REZULTATI

6.1. Narko karteli

6.1.1. Narko karteli – pregled literatura

Govoreći o hijerarhijskoj strukturi vezanoj za narko kartele, Filippone (1994) govori kako je kartel Medellin zapravo konglomerat sastavljen od različitih grupa koje dijele svoje reursse za dobrobit svih. Na čelu se nije nalazila jedna osoba, nego je bila riječ o Velikoj trojci koju su sačinjavali Escobar, Jorge Luis Ochoa i Carlos Ledher, a kasnije, nakon Ledherovog uhićenja, Gacha (Filippone, 1994). Oni su kontrolirali sve aspekte organizacije, a struktura ispod njih bila je vrlo fluidna i fleksibilna. Filippone (1994) navodi kako u to vrijeme bez obzira na zatvaranje ili ubijanje šefova, Medellin kartel i dalje posluje tek neznatno ispod razine na kojoj je funkcionirao za vrijeme vrhunca. Poslovi i zaduženja unutar organizacije su strogo kompartmentalizirani zbog sigurnosti (Filippone, 1994). Srednji sloj predstavljali su piloti aviona, kapetani brodova i tehničari koji su

bili veza između viših slojeva kartela i krajnjih distributera. Posao koji su vodili zapošljavao je više od milijun ljudi na poslovima proizvodnje i distribucije kokaina (Filippone, 1994).

Postoje glasine da je Sinaloanski kartel surađivao s vlastima, odnosno da je vlast sklopila dogovor s El Chapom da ukloni druge kartele uz njihovu pomoć (Ortiz, 2017). Iako ništa nije dokazano, postoje snažne indikacije da su karteli i meksičke vlasti u simbiozi. Povijesno gledano, politička stranka koja je bila na vlasti dugi niz godina (PRI) povezana je sa kriminalnim organizacijama već od 1940-ih (Beith, 2011). A i ranije je bila povezana sa suradnjom s krijumčarima alkohola u vrijeme prohibicije (Simser, 2011). Upravo je ova povijesna perspektiva povod za propitivanje stava vlasti prema kartelima uopće. S druge strane, nova demokratski izabrana vlast (PAN) 2000. i dalje izaziva sumnje zbog rata s kartelima u kojem je onaj iz Sinaloe dugo bio relativno netaknut, dok su drugi vođe bili ili ubijeni ili uhvaćeni (Beith, 2011). Drugi razlog koji stavlja sumnju na meksičku vlast je i činjenica da je federalna policija pomogla sinaloaškom kartelu da preuzme područje Juareza i njihovog kartela (Ortiz, 2017).

Ono što je specifično za narko kartele jest da prijetnja nasiljem i ubojstvom ne staje samo na pojedincu, nego se proširuje i na ostale članove njegove obitelji, uključujući i djecu i žene (Filippone, 1994). Poznata je uzrečica ili točnije prijetnja *plata o plomo* koju je najpoznatije koristio Pablo Escobar kako bi dao do znanja da će osoba ili prihvatiti novac koji mu nudi (*plata*) ili će biti ubijen (*plomo* – znači olovo, odnosi se na metak) (Filippone, 1994). On je također svojevremeno izdao nagradu za ubojstvo bilo kojeg policajca u državi (Mollison, 2007). Pretpostavlja se da je ubijeno više od 500 policajaca i više od 5000 osoba generalno za vrijeme vladavine Pabla Escobara (Marcos, 2018). S druge strane, El Chapo je 2014 tvrdio da je ubio između dvije i tri tisuće ljudi (CNN, 2021).

Slaba usklađenost državnih vlasti i lokalnih autoriteta uvelike je pomogla razvoju narko kartela u centralnoj i južnoj Americi (Ortiz, 2017). Kao što je ranije navedeno, postoje sumnje da je sinaloaški kartel surađivao s vlastima, a samim time onda i s lokalnim policijskim i vojnim autoritetima koji su pomagali kartelima na razne načine (Cook, 2007). Odnosi s drugim kartelima su prilično nestabilni te brzo i lako postaju nasilni. Savezi između kartela se konstantno mijenjaju, a nerijetki su i ratovi za teritorij ili dio tržišta (Simser, 2011).

Poslovi kojima se karteli bave su proizvodnja, transport i distribucija kokaina, ali i političke akcije, sigurnost i zaštita te financijski menadžment (Filippone, 1994). U više aspekata narko karteli mogu se usporediti s multinacionalnim kompanijama jer koriste iste strategije za postizanje financijske dobiti (Ortiz, 2017). Članovi ni na kojoj razini ne smiju konzumirati drogu jer se „zna da time prizivate smaknuće“ kako je rekao Diego Viafra Salinas, gerila borac komunističke grupe M-19 koji je infiltrirao jednu od paravojnih skupina Medellin kartela (Filippone, 1994). Isti autor (Filippone, 1994) navodi kako dio organizacije zadužen za sigurnost koristi tri strategije, podmićivanje, nasilje i mrežu promatrača i špijuna koji upozoravaju na aktivnosti policije i vlasti. Također, Escobar nije upravljao kartelom samostalno već je bio dio Velike trojke koja je kontrolirala sve aspekte organizacije (Filippone, 1994). Meksički karteli osim s navedenim poslovima povezani su i s drugim aspektima karakterističnima za organizirani kriminal poput trgovanja ljudima i oružjima, krađama automobila i otmicama (Carney, 2007; prema Simser, 2011).

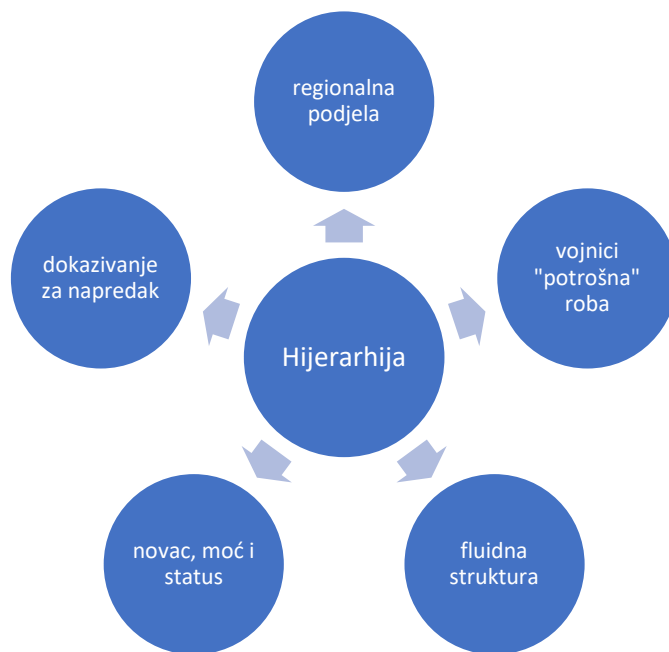
Literatura daje sliku u kojoj su žene mogle biti vođe narko kartela te su se neke i bile vrlo uspješne i okrutne poput Griselde Blanco i Veronice Rivere de Vargas (Filippone, 1994). Iako one nisu članice Medellin kartela, pokazatelj su žene mogle imati važnu ulogu na tržištu kokaina. Dakle, moćne žene su jednako važne za razvoj kartela te se ne radi razlika između njih.

Narko karteli ne žele uspostaviti novi demokratski poredak ili srušiti vlast. Njihov cilj je postati dio gornjeg, elitnog društva (Filippone, 1994). Isti autor (1994) opisuje kolumbijski Medellin kartel kao ideološki neobojan, odnosno njihova je ideologija vođena pohlepom i zaradom, a ne političkom revolucijom. Ona je usmjerena na poslovni svijet u kojem se oni sami vide. Stupovi njihove ideologije su pro-kolumbijski, pro-status quo i anti-američki. Tvrde za sebe da predstavljaju i štite kolumbijske vrijednosti i interese. Zagovaraju status quo jer su upravo zbog njega i došli do bogatstva koje imaju te su protivnici komunističkih gerila skupina poput M-19. I na kraju, anti-američki su jer su Sjedinjene Američke Države borci za uništenje kartela i izručivanje vođa, čemu se oni kao protive te političare koji podržavaju izručenje nazivaju anti-latinosima koji se podređuju američkom imperijalizmu (Filippone, 1994). Literatura pristup narko kartela društvu naziva narko filantropijom (Filippone, 1994). Ovo ulaganje u siromašne zajednice i davanje novaca potrebitima, građenje škola i bolnica nije ništa drugo nego namjeren plan za pridobivanje simpatija lokalnog stanovništva. I iako je tome tako, i danas su poznati vođe narko

kartela poput Escobara i El Chapa poštivani i gledani kao spasitelji siromašnih i zagovornici malog čovjeka. Oni osiguravaju posao i zaštitu stanovništvu nad kojim imaju utjecaj (Ortiz, 2017).

6.1.2. Narko karteli – rezultati ovog istraživanja

6.1.2.1. Struktura

Hijerarhija prikazana u serijama *El Chapo* i *Narcos* uglavnom prikazuje regionalnu podjelu vlasti koja je relativno autonomna. Neki od kartela koji se pojavljuju u serijama su Guadalajara, Sinaloa, Juarez, Tijuana (*El Chapo*) te Cali kartel, Medellin kartel (*Narcos*). Česti su sastanci šefova kartela koji dogovaraju moguće poslovne suradnje. Između kartela glavnu riječ ima šef koji ima najviše moći, a unutar kartela glavnu riječ ima šef uglavnom samostalno.

Obiteljske veze rijetko imaju ulogu u tome tko je šef, a napredak je moguć samo uz izravnu podršku šefa, uz prethodno dokazivanje sposobnosti. Sam El Chapo na početku serije bori se za napredak čak i kršeći izravne zapovijedi svog tadašnjeg šefa kako bi dokazao da je sposoban donijeti kartelu veću zaradu.

Poručnici ili srednji sloj sastavljen je od ljudi od povjerenja koji su na neki način dokazali svoju vjernost. Često se u ovom krugu mogu naći članovi obitelji (isključivo sinovi). Ali pokazalo se da je i ovaj sloj relativno potrošan i zamjenjiv. Ova zamjenjivost upućuje na fluidnu strukturu. Najniži

sloj, odnosno vojnici, vrlo su brojni i pomažu na svim razinama od proizvodnje, prenošenja, prodaje proizvoda, ali i u zaštiti šefa. Više se puta vidjelo kako su promatrači bili djeca iz četvrti koje su „pripadale“ kartelima. Ovaj je sloj najzamjenjiviji te se ne promatra kao značajan gubitak za kartel. Novčana naknada jedan od najčešće prikazanih motivacija za učlanjenje u organizaciju, ali uz nju su i želja za statusom i moći koju donosi sudjelovanje u organiziranom kriminalu. Učlanjenje je prikazano kao promjena života nabolje.

Jednom kada su unutra temelj grupne kohezije ostaje zarada, ali i strah od kazne ili odmazde u slučaju izdaje ili kršenja pravila časti koja nisu sasvim jasna. Strah je često prikazan kao motivacija ostanka u grupi čak i kada to nije povoljno za pojedinca.

6.1.2.2. Odnosi

a. Obitelj

Obitelj zna čime se šef bavi, ali se pitanja ne postavljaju, odnosno supruge o tome ne govore, iako podržavaju muževe. Nasilje u obitelji prikazano je iznimno rijetko te se uglavnom odnosi na nasilje koje su u proživjeli protagonisti serija. Oba protagonista (Pablo Escobar i Joaquin Guzman) imaju više djece te su im prilično posvećeni što se odražava u riskantnim posjetima za vrijeme bijega ili provođenju vremena s djecom igrajući se ili promatrajući oblake. Zbog prirode životnog stila djeca su konstantno pod zaštitom kartela te se poneki i sami uključuju u organizaciju jednom kad su dovoljno stari.

b. Vlasti

Vlast je generalno lako potkupiva, osobito na lokalnoj razini te se prikazuje u suradnji s kartelima. U Meksiku vlast ne pokušava zaustaviti kartele nego ih kontrolirati kroz postavljene šefove i dogovore koji omogućuju nesmetan rad organizacije, ali pod kontrolom vlasti. Jednom kad se ta kontrola izgubi karteli su na meti vlasti koja ih počinje loviti. U obje serije pojedini politički akteri podržavaju kriminalne organizacije dok ih drugi progone. Rijetko je prikazana indiferentnost prema narko kartelima. Problem hvatanja narko kartela postaje i pitanje međunarodnog ugleda zemlje te je uplitanje američkih vlasti često i to kroz različite kanale (politički dogovori, DEA, CIA).

c. Unutar organizacije

Motivacija za poslušnost temelji se na strahu od odmazde šefova i osobnom interesu. Naglasak je stavljen na novac dok osjećaj zajedništva i pripadnosti naizgled ne igra veliku ulogu u većini slučajeva. Time je uvjetovana i komunikacija između vrha i dna organizacije, sve je vrlo transakcionalno i s vrlo malo prave emocionalne povezanosti.

d. Vanjski autoriteti

Na lokalnoj razini policija i vlasti općenito prikazane su kao lako potkupljive te ih članovi organizacije ne smatraju prijetnjom. Ukoliko ih ne mogu potkupiti, često su prikazani suci ili policajci koji su ucjenjivani ili koji popuštaju pred prijetnjama usmjerenima prema njima samima ili njihovim obiteljima. S druge strane, uvijek je jedan element pravosudnog ili policijskog sektora izvan kontrole (DEA, DAS, Mornarica). Vanjski autoriteti su s druge strane i najčešće žrtve nasilja kartela. Prikazan je sistem koji je Escobar imao postavljenog, a koji je za svakog ubijenog policajca plaćao različitu svotu s obzirom na čin ubijenog pojedinca. Također, ubijanje sudaca i drugih autoriteta koji se nisu pokorili je više puta eksplicitno ili implicitno prikazano, poput ministra pravosuđa Rodriga Lare Bonille koji je ubijen nakon što je u kolumbijskom kongresu javno prozvao Escobara u prvoj sezoni serije *Narcos*.

e. Drugi kriminalci

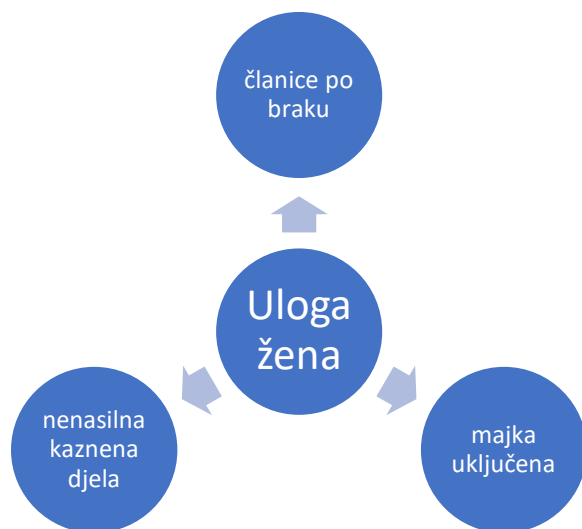
Odnosi s drugim kriminalcima, bilo da se radi o pojedincima ili organizacijama, prikazani su kao vrlo nestabilni. U jednom trenutku osoba koja je najbliža i od povjerenja u drugome je izdajnik i najveći neprijatelj. Izdaje su česte i najčešće su motivirane osvetom povrijeđenog ega, odnosno osoba koja se osjeća podcijenjeno ili necijenjeno prelazi na drugu stranu. Također, izdaja je prikazana i kao mogućnost napretka u organizaciji te je motivirana željom za moći. Ponekad je u pitanju i novčana dobit, ali češće su prikazani ranije navedeni razlozi. Većina odnosa započinju kao suradnički odnosi u nekom kapacitetu te je vidljivo da organizacija ulazi u dogovore i suradnje s drugim kartelima i organizacijama na korist obje strane. Odnosi su obilježeni nasiljem i animozitetom od starta, a napadi su često motivirani osvetom. U seriji *El Chapo* istoimeni protagonist želi osvetiti ubojstvo prijatelja od strane šefova kartela u Tijuani.

f. Svakodnevno funkcioniranje

Prikazane aktivnosti uglavnom su ilegalne ili izravno povezane s ilegalnim poslovanjem poput organiziranja sigurnih kuća, preuzimanje paketa, zaštita šefa i obitelji. Od ilegalnih ponašanja najčešće je prikazano ubojstvo, bilo suparnika, bilo nevinih ljudi ili policajaca i političara. Ubojstvo je prikazano kao temeljno kazneno djelo kartela koje se u obje serije prikazalo više puta. Često je stav kartela *pucaj prvo, pitaj kasnije*. U seriji *Narcos* ovaj se stav najbolje vidi u ubojstvima prostitutki kada se sumnja da je jedna od njih javila lokaciju Escobarovog bliskog poručnika u drugoj sezoni. Iako nisu potvrdili da je jedna od njih to učinila, sve su ubijene.

Nadalje, potplaćivanje i prisila također su često prikazani pogotovo u odnosima s policijom i vlastima. Iako su proizvodnja i krijumčarenje droga glavna djelatnost meksičkih i kolumbijskih narko kartela, nisu toliko često prikazani te se implicitno podrazumijevaju. Što se načina odlučivanja tiče, među kartelima organizacija s najviše moći i utjecaja ima glavnu riječ i tko se suprotstavi percipiran je kao problem i protivnik. Unutar kartela šefovi najčešće samostalno odlučuju uz povremeno slušanje savjetnika ili članova obitelji.

6.1.2.3. Uloga žene

Serije *Narcos* i *El Chapo* uglavnom prikazuju žene kao pasivne članice narko kartela, ali uz poneke iznimke. Tako se može vidjeti jedna žena koja pomaže El Chapu u bijegu pred policijom i koja mu donosi novac (Chio) u prvoj sezoni serije *El Chapo*. Ona je također i njegova ljubavnica. Druga žena je isprva suradnica, a zatim neprijateljica Pabla Escobara koja traži osvetu za svog muža (Judy Moncada). Ona je na poziciji moći i surađuje s drugim „velikim igračima“ koji žele ubiti Escobara.

Žene uključene u organizaciju nisu prikazane u počinjenju nikakvih nasilnih kaznenih djela, već ili vode laboratorije ili su pomoćnice. Ostale prikazane žene povezane s organiziranim kriminalom su uglavnom ili supruge koje „znaju, ali ne znaju“ ili prostitutke. S druge strane, majke imaju važnu ulogu u životu protagonista, ali ne i u organizaciji posla. Prema njima se odnosi sa puno poštovanja te povremeno imaju i uho svojih sinova, šefova, te im pomažu savjetima. Iako nije eksplicitno pokazano, kriminal je muški posao, dok su žene ili bespomoćne ili šutke prihvaćaju životni stil.

6.1.2.4. Uloga tradicije

S obzirom na to da se radnja serije odvija u zemlji iz koje su porijeklom akteri, nacionalni identitet nije naglašen. S druge strane, više se puta prikazuju različiti katolički obredi (krštenje, vjenčanje,

spovod), ali nisu stavljeni u prvi plan već samo kao regularan dio života. Niti jedan niti drugi identitet naizgled ne igra veliku ulogu u formiranju i radu narko kartela.

6.1.2.5. Položaj u društvu

Narko karteli prikazani su kako u isto vrijeme i grade kuće za siromašne i daju im posao kao što je prikazano u seriji *El Chapo* kada proširenje posla u zabačeno selo dovodi struju i posao za lokalno stanovništvo. Također, u seriji *Narcos* Escobar se predstavlja kao glas siromašnih te čak i gradi cijelu četvrt u Medellinu za siromašne. Ali to čine iz manipulativnih razloga kako bi ih oni zauzvrat zaštitili kad će im to biti potrebno kako sam El Chapo kaže u jednoj epizodi: „*Brini za ljude i ljudi će brinuti za tebe*“ Više je puta prikazano da lokalno stanovništvo štiti i pomaže narko kartelima u borbi protiv vlasti ili u bijegu pred policijom. Escobar je prikazan u drugoj sezoni za vrijeme progona od strane policije kako se vozi u prtljažniku, a kada iz njega izađe biva okružen ljudima koji ga pozdravljaju i pomažu u bijegu svojoj šutnjom. Ali i ova podrška prestaje kada Escobar bombardira šoping centar te potvrđuje svoj identitet narkoterorista.

6.1.3. Narko karteli – diskusija

Hijerarhija prikazana u serijama *Narcos* i *El Chapo* donekle odgovara stvarnosti prikazanoj u literaturi. Serije daju naslutiti da je vrhovna vlast nad kartelima bila pod jednom osobom. I iako su El Chapo Guzman i Pablo Escobar zasigurno najpoznatiji članovi svojih kartela i osobe koje su imale veliku moć unutar istih, nisu bili jedini nositelji moći i odlučivanja u svojim organizacijama

(Filippone, 1994). Kao što je navedeno, Medellin kartel bio je vođen Velikom trojkom koja je bila zadužena za sve dijelove poslovanja. S druge strane, dobro je pokazana fluidnost organizacije ispod najvišeg sloja (Filippone, 1994). Upravo je fluidnost i fleksibilnost značajka koja je pomogla Medellin kartelu da opstane unatoč velikim gubicima. Prikazana hijerarhijska struktura upućuje na asocijacijsku kriminalnu strukturu (von Lampe, 2016) jer iako postoje socijalne veze, kartel ipak nema kvazi upravljačku ulogu, odnosno ne regulira svu kriminalnu aktivnost na svom teritoriju nego je usko specijalizirana za proizvodnju i distribuciju kokaina. Ova struktura olakšava počinjenje planiranih kaznenih djela, a u isto vrijeme daje osjećaj pripadnosti i određeni status i zaštitu. Veći naglasak mogao se staviti na aspekt poslovanja unutar organizacija, ali vjerojatno zbog atraktivnosti serije neki tehnički detalji su ostali zanemareni ili olako preskočeni. Ovaj svojevrsni propust mogao je dati dodatnu potvrdu da se zaista radi o asocijacijskoj strukturi. Također, prikaz kartela kao udruženje različitih narko šefova sa zajedničkim ciljem, kako je prikazan u seriji *Narcos*, odgovara stanju koje se nalazi u literaturi (Filippone, 1994).

Nasilje je jedna od najvećih komponenata ovog prikaza. Prisutno je u gotovo svakom aspektu. Važno je imati na umu da je nasilje generalno neproporcionalno često prikazano u medijima (Reiner, 2000), ali svakako ne treba zanemariti iznimnu učestalost i naglašavanje nasilja i okrutnosti u serijama. Odnosi prema vanjskim autoritetima poput policije i sudstva vrlo su kompleksno prikazani, ali u temelju su policajci različitih agencija najčešće žrtve kartela. Nagrade koje je Escobar izdao na glave policajaca koje se spominju u literaturi (Mollison, 2007) prikazane su i u seriji *Narcos*. Odnosi između različitih kartela u literaturi su nestabilni i često eksplozivni (Simser, 2011), a kao takvi su i prikazani u serijama. Osveta i emocionalno nasilje češće je prikazano, nego samo ratovi za teritorij ili dio tržišta kako sugerira literatura (Simser, 2011). Ovo odstupa od vizije koju daje literatura da su karteli gotovo isključivo orijentirani na profit i posao, već je prikazano da i emocije igraju veliku ulogu.

Literatura prikazuje da žene u kartelima općenito mogu igrati veliku ulogu, pa čak i biti vođe. Žene prikazane u serijama uglavnom su ili supruge koje nisu aktivno uključene u posao ili prostitutke. Uz iznimku dva lika koja su prikazana kao žene vođene emocijama. Jedna je ljubavnica El Chapa, a druga želi osvetu protiv Escobara koji joj je ubio muža. Također, nisu prikazane u počinjenju nasilnih kaznenih djela. U literaturi nema puno indikacija za ova dva kartela i položaj žena u njima, ali nam pokazuje žene koje su aktivne u slično vrijeme, a koje su bile proračunate i okrutne

(Filippone, 1994) kao i bilo koji muškarac koji je prikazan u serijama. Iako literatura govori o ravnopravijem odnosu spolova u narko kartelima, serije *Narcos* i *El Chapo* implicitno organizirani kriminal prikazuju muškim poslom u kojem žene nikad ne mogu zapravo sjediti za stolom sa šefovima.

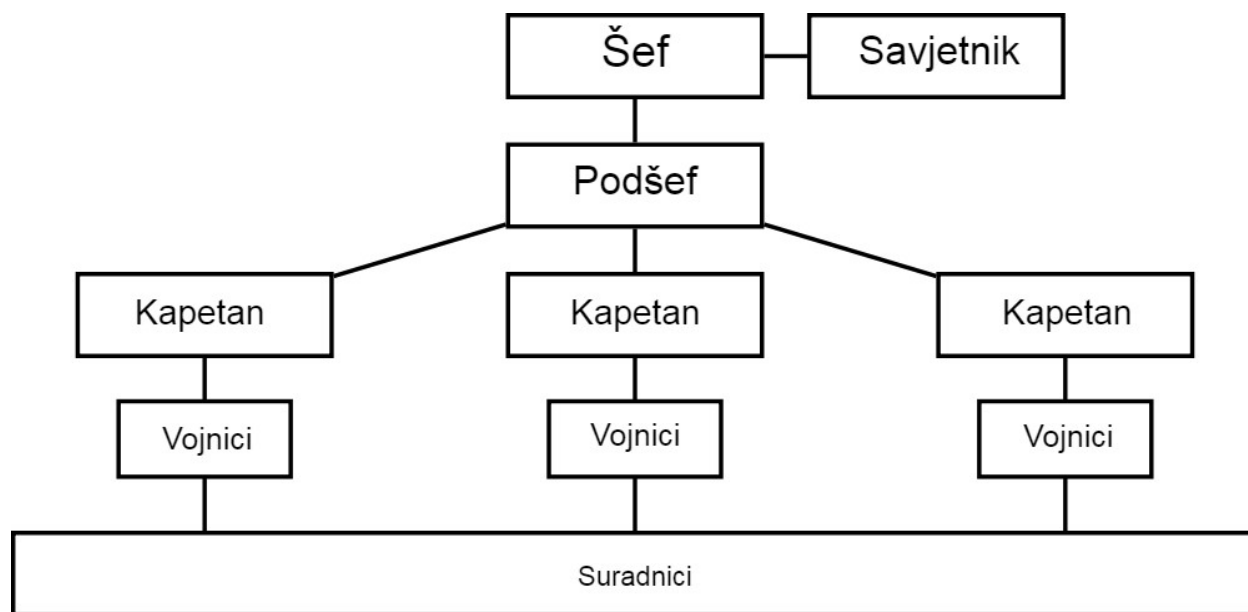
Zadnji aspekt koji je naglašen je ono što literatura naziva narko filantropijom. Prikazana pomoć koju šefovi kartela Escobar i El Chapo pružaju lokalnoj zajednici ima uporište u stvarnosti koju nudi literatura, ali stvarna motivacija, odnosno manipulacija, je u velikom dijelu izostavljena. Oni postaju zaista heroji siromašnih, svojevrсни spasitelji, ali serije ne uspijevaju do kraja prikazati tamnu stranu te pomoći koja je do danas duboko usađena u dijelove meksičkog i kolumbijskog društva (Filippone, 1994). Stavovi lokalnog stanovništva Escobarovog Medellina i danas su podijeljeni oko njegovog lika i utjecaja kojeg je imao, a čak ima i danas (Naef, 2018).

Glavna prikazana funkcija narko kartela je zarada i olakšavanje pristupa resursima. Kriminalci se organiziraju da bi povećali profit. Ovo upućuje na asocijacijsku kriminalnu strukturu. S obzirom da je to svakako glavna karakteristika kartela koju vidimo u literaturi (Filippone, 1994), može se reći da je prikaz u serijama točan, ali nepotpun. Nasilje je velik dio medijskog prikaza, što ne iznenađuje s obzirom da mediji imaju tendenciju fokus staviti upravo na njega (Reiner, 2000). Čini se da je najveća razlika između literature i serija upravo kod prikaza uloge žene u narko kartelima. Iako su prikazane, žene su uglavnom ili na nižim pozicijama te imaju vrlo ograničenu mogućnost odlučivanja. Na kraju, narko filantropija prikazana je vrlo jednodimenzionalno, naglašavajući pomoć, a do određene mjere ignorirajući manipulativnu stranu te pomoći.

6.2. Talijanska mafija u SAD-u

6.2.1. Talijanska mafija u SAD-u – pregled literature

Hijerarhija talijanske mafije u Sjedinjenim Američkim Državama velik naglasak stavlja na činjenicu da ne postoji jedan šef svih obitelji, nego je riječ o više kriminalnih obitelji koje su praktički potpuno autonomne jedna od druge te imaju ingerenciju na određenom geografskom području. Individualne obitelji imaju troslojnu hijerarhiju koja se sastoji od vodstva šefa, kojem pomažu podšef i savjetnik (*consigliere*). Drugi sloj čine kapetani (*capo, caporegime*) koji svaki nadgleda grupu vojnika (*soldati, buttonmen*). Dodatno, svaki član obitelji može imati veći broj vanjskih suradnika koji nisu članovi obitelji (Jacobs i Gouldin, 1999; von Lampe, 2016). Iznad pojedinačnih obitelji postoji takozvana komisija, koja se sastoji od vođa većih obitelji koji se sastaju kako bi razriješili razmirice unutar ili između obitelji, te kako bi dogovorili stvari od općeg značaja za obitelji (Albanese, 2014; von Lampe, 2016). U obitelj se može doći na nekoliko načina. Prvi je po krvi, odnosno krvnim srodstvom. Drugi je po preporuci nekog od članova, dok je treći po zaslugi (Albanese, 2014). Da bi se postalo punopravnim članom potrebno je proći inicijaciju koja uključuje odgovaranje na niz pitanja među kojima je i spremnost na ubojstvo za obitelj. Zatim se polaže zakletva tajnosti (*omerta*) i pušta se krv, najčešće iz okidačkog prsta, na sliku sveca koja se zatim pali u ruci (Jacobs i Gouldin, 1999).

Prikaz 2: Hijerarhija talijanske mafije na području SAD-a (Jacobs i Gouldin, 1999; von Lampe, 2016)

Literatura navodi da je jedan od načina ulaska u talijansku mafiju i po krvi, odnosno da se članstvo ne treba posebno tražiti od šefa obitelji, nego se podrazumijeva (Albanese, 2014). Bez obzira na krvno srodstvo, djeca i žene ne mogu postati punopravni članovi te ih se ne uključuje u organizaciju (von Lampe, 2016).

Svi članovi talijanske mafije u Sjedinjenim Američkim Državama moraju tražiti dopuštenje svog izravnog nadređenog ukoliko se žele uključiti u neku ilegalnu aktivnost ili ako žele istu pokrenuti. Također, za bilo koji ilegalni posao potrebno je platiti dio zarade, a zauzvrat imaju zaštitu obitelji (von Lampe, 2016). Istraživanje Krajewskog i suradnika (2021) pokazalo je da je suradnja češća u horizontalnom smjeru, nego u vertikalnom, odnosno, suradnici će češće biti iz istog sloja i iste obitelji, nego različitih slojeva i različitih obitelji.

Literatura pokazuje da je povezanost između obitelji talijanske mafije u Sjedinjenim Američkim Državama veća nego što bi se očekivala po slučaju (DellaPosta, 2016). S obzirom na zaštitu koju pružaju suradnicima nije neuobičajeno da se drugi kriminalci dobrovoljno povezuju sa članovima talijanske mafije, osobito ako se uzme u obzir da za suradnju nije potrebno biti talijanskog porijekla, nego su sve nacionalnosti dobrodošle (UNODC, 2002). Ukoliko dođe do kršenja nekih od pravila koja je obitelj postavila na svom teritoriju, koriste veliku mrežu podzemnih kontakata kako bi prekršitelje našle i kaznile. Kazne uključuju nasilje, ali i suptilnije metode poput prijavljivanja policiji (von Lampe, 2016). Čini se da ipak obitelji puštaju i kriminalcima koji nisu članovi da operiraju na njihovim područjima sve dok poštuju postavljena pravila (von Lampe, 2016).

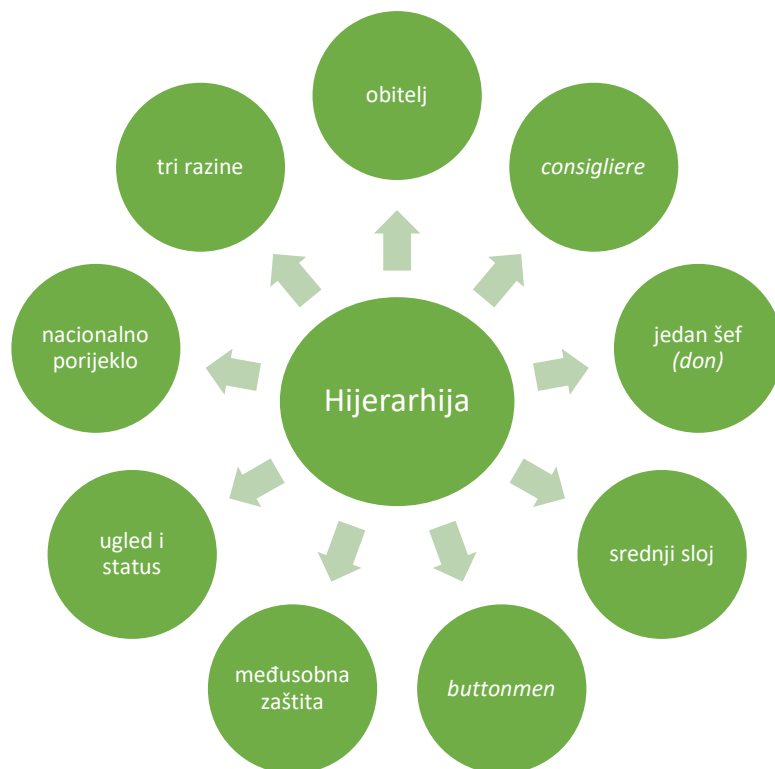
Najveći izvor zarade talijanske mafije na području SAD-a koji literatura navodi je ilegalno kockanje i klađenje te lihvarenje (Albanese, 2014). Također, literatura govori o nesudjelovanju u prodaji drogama u velikoj većini obitelji, a često i zabranjuju isto na svojim teritorijima (Albanese, 2014; von Lampe, 2016).

Kao što je ranije navedeno, žene ne mogu postati punopravne članice obitelji, već je to rezervirano samo za muškarce (Jacobs i Gouldin, 1999; von Lampe, 2016). Organizacije su isključivo patrijarhalne i vrlo obiteljski orijentirane te se za pokretanje kriminalnog posla treba tražiti blagoslov šefa koji je glava obitelji (Jacobs i Gouldin, 1999).

Literatura izrazitu važnost daje nacionalnom identitetu osobe koja je dio talijanske mafije u Sjedinjenim Američkim Državama. Za postati članom obitelji potrebno je biti Talijan, odnosno talijanskog porijekla (Jacobs i Gouldin, 1999; Albanese, 2014; von Lampe, 2016).

6.2.2. Talijanska mafija u SAD-u – rezultati ovog istraživanja

6.2.2.1. Struktura

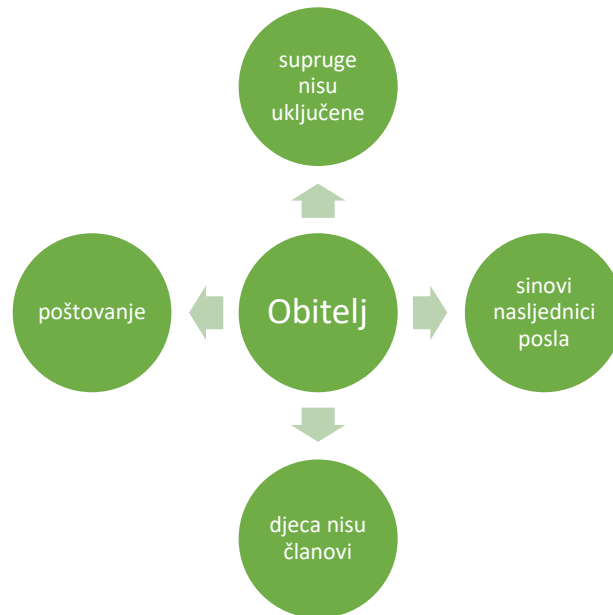
Filmovi koji prikazuju talijansku mafiju u Sjedinjenim Američkim Državama prikazuju troslojnu hijerarhiju. Nekoliko se puta spominje i jasan put kojim osoba, osobito koja dolazi izvana, postaje dio obitelji povezan čovjek, pa mudar čovjek, skiper i onda šef (*connected guy, to wise guy to skipper to boss*). Na čelu obitelji prikazana je jedna osoba, *don* ili *padrino* (kum). I iako je okružen obitelji koja je njegov najbliži suradnik, na vrhu i zadnju riječ ima samo on. Primjer za to su prije svega Vito, a onda i Michael Corleone u trilogiji filmova *Kum*. Također, u kontekstu vodstva prikazani su i takozvani *consiglieri*, savjetnici koji su osobe od pouzdanja koji mogu, ali ne moraju, biti krvni članovi obitelji, a koji imaju ulogu strategiziranja u mirnodopskim i ratnim razdobljima. Tom Hagen u prvom dijelu *Kuma* ima ulogu savjetnika iako nije krvno srodstvo obitelji, ali mu se svejedno povjeravaju različiti zadaci unutar obitelji, iako nije talijanskog, nego irsko-njemačkog

porijekla. Srednji sloj, odnosno, poručnici odgovorni su za određeno geografsko područje i na svom terenu su glavni, ali u konačnici odgovaraju glavnom poglavaru obitelji. U filmu *Donnie Brasco* ovaj srednji sloj naziva se *skipper*. Najniži sloj su oni koji obavljaju prljave poslove obitelji. Nazivaju ih vojnicima ili *buttonmen* jer kako je objašnjeno u *Kumu* kada šef stisne gumb (*button*), odnosno izda naredbu, netko umire.

Motivacija za učlanjenje je poglavito ugled i status, ali i financijska dobit. Najbolje to opisuje Vincent Corleone u trećem nastavku *Kuma* kada radije ostaje u ilegalnom dijelu obiteljskog posla da zaštiti ugled i čast obitelji. Prikazani su i drugi načini postajanja dijelom obitelji osim po krvnom srodstvu, *Donnie Brasco* prikazuje pristupanje po preporuci drugog člana, a *Goodfellas* prikazuje ranu uključenost koja onda omogućuje sudjelovanje po zaslugama. Grupna kohezija temelji se upravo na obiteljskoj povezanosti. Čak i kada nije u pitanju krvno srodstvo, nego kumske veze ili prijateljstvo, grupa razvija obiteljski osjećaj te pruža zaštitu svim članovima. Upravo zato se organizacija naziva obitelji, a Vito Corleone to potvrđuje kada u prvom nastavku *Kuma* pomaže Johnnyju koji mu nije krvno srodstvo, ali njihova povezanost ide izvan toga. Iako se može činiti da je to jedino što ih drži na okupu, veliku ulogu imaju i pravila koja su prilično stoga i kruto ih se pridržavaju. Zauzvrat dobivaju zaštitu koja ide u oba smjera. Ovo je implicitno prikazano u filmu *Donnie Brasco*. Za napredak u organizaciji važno je porijeklo, te se u obzir za vodstvo uzimaju samo osobe koje su sto posto Talijani. U filmu *Goodfellas* Henry Hill ne može postati član jer je irsko-talijanskog porijekla, a Jimmy je Irac, s druge strane, ranije navedeni Tom Hagen u filmovima *Kum* dio je organizacije i to prilično visoko u organizaciji bez obzira na irsko-njemačko porijeklo.

6.2.2.2. Odnosi

a. Obitelj

Kao što je već ranije navedeno, organizirani kriminal je predstavljen kao obiteljski posao i samim time velika većina je uključena na neki način. Iznimka su supruge koje znaju, ali ne znaju. Ne postavljaju previše pitanja i ne zamaraju se previše time što se događa. Pasivne su članice te nisu uključene u dogovore. S druge strane, sestra Connie u trilogiji filmova *Kum* ima aktivniju ulogu u organizaciji i mjesto za stolom s bratom Michaelom koji je glavni don. Obiteljsko nasilje relativno je prisutno, ali ne u vrhu organizacije. Prikazuje se više u kontekstu iskustava iz djetinjstva poput Henryja Hilla u filmu *Goodfellas*. Na vrhu obitelj je važan dio te se poštuje i štiti. Više puta prikazan je Sonnie u prvom nastavku *Kuma* u kojem napada šogora koji je bio nasilan prema njegovoj sestri. Upravo ga je ovaj nagon za zaštitom sestre i koštao života jer je upao u zasjedu. Djeca se predstavljaju kao nasljednici posla, ali nisu u fokusu dok su mladi, tek kada navršše dob u kojoj se mogu priključiti obitelji počinju igrati važniju ulogu. To ne znači da ranije nisu važni, nego je njihova uloga jasno prikazana, oni su oni koji će nastaviti obiteljski posao. U filmu *Kum* najstariji sin, Sonnie Corleone, bio je predviđen za nasljednika prije njegovog ubojstva, a nakon njega tu ulogu preuzima najmlađi sin Michael. On u posljednjem nastavku *Kuma* naglašava važnost koju imaju njegova djeca u pismu koje piše svojoj djeci: *Jedino bogatstvo na ovom svijetu su djeca. Više od svega novca, moći na zemlji.*

b. Vlasti

Rijetko su prikazani sukobi s vlastima. Ono što se može primijetiti je da se spominje društvo senatora i drugih političkih elita koji su potkupljeni od strane organizacije. Također, u transnacionalnom kontekstu, prikazana je suradnja s kubanskom vlasti prije revolucije Fidela Castra. Vlasti naizgled nemaju veliki interes za hvatanje vrha organizacije te se zadovoljava malim „ribama“. Jedini poticaj koji vlast ima za hvatanje jest poticaj drugih suparničkih organizacija i to od strane vlasti koja je potplaćena s njihove strane.

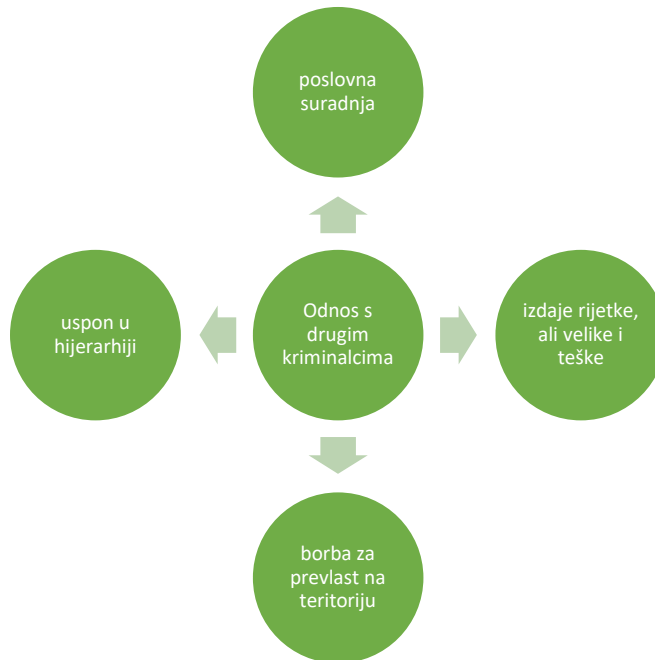
c. Unutar organizacije

Komunikacija između vrha i dna je neizravna da bi se izbjegla mogućnost dokazivanja odgovornosti šefova za postupke pojedinaca (*plausible deniability*). Ali izuzev toga odnosi između pojedinaca unutar organizacije je prikazan kao prijateljski uz povremene trzavice ovisno o karakteristikama koji se nalaze u prostoriji. Motivacija za poslušnost je prije svega zajednička dobrobit i zaštita koju organizacija pruža, ali svakako je prisutna i doza strahopoštovanja prema donu i potencijalne prijetnje smrću ili nasiljem ukoliko se netko odluči izdati obitelj.

d. Vanjski autoriteti

Policija i suci nisu problem jer su većinom potkupljeni tako da se članovi organizacije uglavnom osjećaju nedodirljivo te je prisutan veći strah od osвете organizacije u slučaju izdaje nego odlaska u zatvor. Iako su policajci većinom potkupljeni i dalje postoje oni koji će ih uhititi ukoliko ih uhvate u počinjenju zločina te će završiti i u zatvoru, ali i tamo život za talijanskog mafijaša je lagodan. Prvo hapšenje se gleda i kao svojevrsna inicijacija.

e. Drugi kriminalci

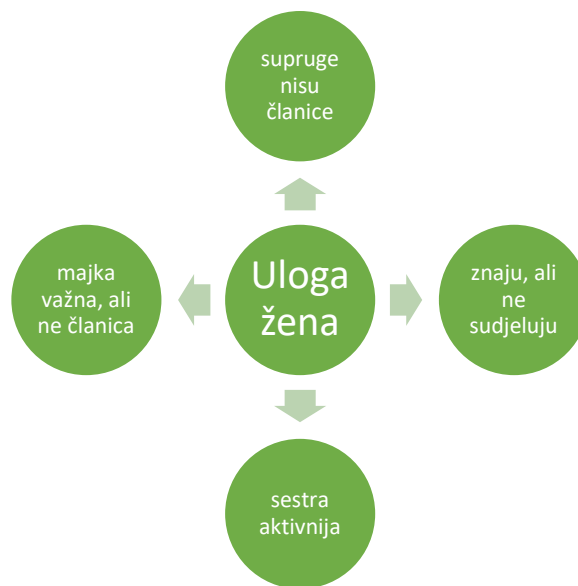

Postoji više obitelji koje su zasebne organizacije, ali povremeno ulaze u poslovne suradnje koje završavaju završetkom posla. U trećem nastavku *Kuma* prikazan je Michael koji dolazi na sastanak šefova obitelji i donosi čekove koji ukazuju na zajednički pothvat koji završava s isplatom. Generalno su u korektnim odnosima i poštuju se međusobno, ali postoji određena napetost u odnosima koja svako toliko pokrene rat između obitelji. Ovo se spominje u filmu *Kum* koji govori o ratu između obitelji svakih desetak godina. Izdaje unutar obitelji su rijetke, ali kada se dogode onda su velike i teške te nose teške posljedice. Takve izdaje su obično izdaje brata ili dijela obitelji, nekoga tko je cijeli život u organizaciji. U filmu *Kum* takvu izdaju počinio je Fredo omogućivši pokušaj ubojstva na Michaela koji je bio šef obitelji. Odluka da ga ubije kasnije progoni Michaela. Kada se dogode obično su izazvane željom za prevlašću ili usponom u hijerarhiji. Primjer ove izdaje je opet u posljednjem nastavku *Kuma* u kojem Joey Zasa iznutra želi preuzeti vlast nad teritorijem i radi protivno pravilima obitelji dopuštajući prodaju droge iako je to obitelj zabranila. U filmu *Donnie Brasco* ovaj sukob je između Sonnyja Blacka i Sonnyja Reda koji obojica žele napredovati u hijerarhiji te od suradnika postaju neprijatelji, iako su tehnički u istoj obitelji.

f. Svakodnevno funkcioniranje

Obveze članova organizacije su uglavnom vođenje legalnih i ilegalnih poslova poput vođenja kasina i hotela, ali i prijevoz i dostave za dona ili obitelj. Za bilo koji obavljen posao, dio zarade plaća se direktno nadređenom koji dio onda šalje svojim nadređenima. Od kriminalnih ponašanja najčešće je prikazano ubojstvo ili prijetnje ubojstvom. Također, prikazani su brojni slučajevi reketarenja, krađa. U pet filmova koji su bili materijal za ovo istraživanje prikazan je samo jedan slučaj preprodaje droge, drugi koji se spominje nije eksplicitno prikazan, ali je tretiran kao izdajnik obitelji. Naime, don Corleone ne želi ulaziti u posao s drogom iz moralnih razloga, što je i jedan od pokretača radnje trilogije filmova *Kum*. Kao što je već ranije navedeno, don koji je na čelu obitelji samostalno odlučuje bez obzira na mišljenja ostalih članova obitelji i oni se njegovoj odluci pokoravaju.

6.2.2.3. Uloga žene

Supruge prikazane u filmovima neaktivne su članice po braku. Kay u filmovima *Kum* ulazi u obitelj po braku i implicira se da zna koji je obiteljski posao, ali nikada nije u prostoriju kada se o poslu govori. Isto tako i Karen u filmu *Goodfellas* uživa u dobrobitima života u obitelji i zna da se radi o kriminalu, ali nije aktivna članica obitelji. Doduše, prikazana je kako pomaže Henryju u preprodaji droge koju obitelj nije odobrila. Sestre i članice obitelji po krvi imaju aktivniju ulogu, ali su rijetko prikazane. Connie tek u trećem nastavku *Kuma* preuzima aktivniju ulogu i zalaže se

za nećaka Vincenta i na kraju ubija Altobella koji je izdao obitelj. Prema drugim ženama odnose se s puno poštovanja, dok su žene protivnika i rivala često samo kolateralne žrtve u ratovima između obitelji. S druge strane, majke se uvijek posebno poštuju. Iako nisu aktivne članice, one su važan dio obitelji koje ju njeguju i za nju brinu. Iz poštovanja prema majci Michael je čekao da ona umre prije nego je naredio ubojstvo brata Freda u filmu *Kum*. Generalno, organizirani kriminal prikazan je kao posao muškaraca, a žene su majke i brinu za obitelj.

6.2.2.4. Uloga tradicije

Nacionalni identitet je izuzetno važan. Kao što je ranije navedeno, mogućnost napretka imaju samo oni koji su sto posto Talijani, dok se drugi mogu uspeti na ljestvici, ali nikada do samog vrha. U filmovima često se prikazuju katolički obredi koji se nerijetko stavljaju u juksta poziciju s počinjenjem kaznenih djela. I dok je vjerski katolički identitet jako važan i usko povezan s nacionalnim, očitu prednost ima nacionalni identitet i kultura koja je prenesena iz Italije.

6.2.2.5. Položaj u društvu

Pozicija i doprinos društvu slabo je prikazana u filmovima. Oni se više fokusiraju na odnose unutar organizacije više nego na poziciju u društvu. Doduše, u trećem nastavku *Kuma* spominje se zaklada Vito Corleone koja pomaže u obnovi Sicilije, te je status organizacije u Italiji i na Siciliji bolje i više prikazan, nego onaj u Sjedinjenim Američkim Državama. Na Siciliji organizacija uživa strahopoštovanje i podršku jer su povijesno donovi bili provoditelji pravila i štitili zajednicu. Povjerenje koje uživa u Sjedinjenim Američkim Državama temelji se na pružanju zaštite od drugih kriminalaca i ulaganje u četvrt, ali i to je prikazano implicitno.

6.2.3. Talijanska mafija u Sjedinjenim Američkim Državama – diskusija

Hijerarhija talijanske mafije u SAD-u prikazana u filmovima je troslojna što odgovara prikazu u literaturi (Jacobs i Gouldin, 1999; von Lampe, 2016). Različiti slojevi imaju različite nazive u različitim filmovima, ali njihove uloge se svejedno odnose na istu hijerarhijsku strukturu. Ono što filmovi ne prikazuju je ceremonija ulaska u organizaciju koja je obavijena velom tajne čak i u literaturi. Ono što je poznato su elementi koji imaju gotovo mističke karakteristike puštanja krvi i paljenja slike sveca uz zakletvu o tajnosti (Jacobs i Gouldin, 1999). U svojoj bazi talijanska mafija je tajno društvo ili je takvo barem bila u svom začetku te i danas ima neke elemente koji nisu posve

jasni ili možda čak niti znani (Jacobs i Gouldin, 1999; von Lampe, 2016). Iako literatura sugerira da je za postajanjem dijela obitelji ključno talijansko porijeklo (Jacobs i Gouldin, 1999; Albanese, 2014; von Lampe, 2016), u filmovima vidimo više primjera osoba koje su ili miješanog porijekla ili koji nisu uopće Talijani, a dio obitelji na različitim razinama. Obiteljska povezanost u filmovima naglašena je možda malo više nego je to slučaj u stvarnosti, osobito kada se radi o trilogiji filmova *Kum*. Pristupanje po krvi samo je jedan od mogućih načina pristupanja u organizaciju (Albanese, 2014). U filmovima *Donnie Brasco* i *Goodfellas* prikazana su druga dva načina, prvi po preporuci, a drugi po zaslugama iz djetinjstva. I ovo odgovara onome što znamo iz literature (Albanese, 2014).

Obitelj zauzima visoko mjesto na listi prioriteta talijanske mafije u SAD-u kako je prikazano u filmovima. Literatura također na visoko mjesto stavlja obitelj, ali filmovi tu dimenziju romantiziraju. Linije između krvne i mafijaške obitelji su prilično zamućene jer pristupanjem svi postaju obitelj i tako se i odnose jedni prema drugima. Prikaz žene u sobi sa šefom (Connie u *Kumu*) ne odgovara slici koju nam daje literatura. Ženama bez obzira na krvno srodstvo nije dopušten ulazak u obitelj. U filmovima prikazana je važnost djece, ali literatura se ne bavi pitanjem osobnih života pojedinaca uključenih u obitelji te ne postoji osnova koja bi to znanstveno mogla potvrditi ili zanijekati.

Odnosi sa suparnicima i drugim kriminalcima prikazan je puno nasilnije nego bi se to dalo zaključiti iz literature. Iako nisu nužno u prijateljskim odnosima, kažnjavanje prekršitelja njihovih odredbi nije nužno ubojstvo, postoje i druge suptilnije metode koje su koristili, a koje nisu prikazane u filmovima (von Lampe, 2016). Uz hijerarhijsku strukturu ovo upućuje na kvazi upravljačku kriminalnu strukturu za koju je karakteristično da ima ingerenciju na određenom teritoriju. Ova se vlast odnosi na reguliranje kriminalnih aktivnosti na teritoriju koja je donekle prikazana u filmovima, ali posljedice koje su prikazane često su puno nasilnije, nego to sugerira literatura (von Lampe, 2016). Također, povezanost između mafijaških obitelji veća je od prikazane na filmovima (DellaPosta, 2016). Filmovi prikazuju obitelji koje su u konstantnoj borbi za prevlast ili žestokim obračunima. I iako nisu nužno bliski suradnici literatura sugerira da je razina suradnje viša nego je prikazana na filmovima.

Žene, iako poštovane, nisu dio organizacije te su prikazane kao one koje su odgovorne za obitelj. Ovakav prikaz odgovara prikazu u literaturi. Kao što je već ranije navedeno, literatura govori o važnosti ne samo nacionalnog identiteta, nego i spola za pristupanje i sudjelovanje u poslovima obitelji. Prikaz Connie u *Kumu* stoga ne odgovara slici koju nam literatura nudi.

Talijanska mafija u SAD-u prikazana je kao vrlo dobro strukturirana organizacija koja više od zarade drži do kontrole i poštovanja (von Lampe, 2016). Iako je filmovima promakao onaj mistični dio tajnog društva i dalje ocrtavaju sliku vjernu onoj iz literature. Kvazi upravljačka struktura prikazana u filmovima odgovara onoj koja se nalazi u literaturi (von Lampe, 2016). Prisni obiteljski odnosi i gotovo bezuvjetna zaštita nisu nužno najtočnije karakteristike talijanske mafije iako su kao takve prikazane u filmovima (von Lampe, 2016).

7. ZAKLJUČAK

Ovaj rad bavio se problemom istinitosti medijskih prikaza, u prvom redu u filmovima i serijama, organiziranog kriminaliteta.

Kao sredstvo prenošenja informacija mediji i popularna kultura značajan su faktor u formiranju stavova imaju veliku ulogu u tome kako opća javnost percipira svijet. Osobito u suvremeno doba kada se granica između stvarnosti i fikcije sve više zamućuje. Prikaz kriminala općenito nije najrealističniji, odnosno neproporcionalno se fokus stavlja na nasilje i ne donosi se dublja analiza. Kako u novinarstvu, tako i u igranim filmovima i serijama.

Drugi dio ove jednadžbe je organizirani kriminal oko čije jasne i jedinstvene definicije ne postoji konsenzus. Kao takav organizirani kriminal u Kaznenom zakonu ne postoji, nego se stavlja pod kazneno djelo zločinačkog udruženja. Slična definicija prisutna je i u okvirnoj odluci Vijeća Europe. Ni sami stručnjaci ne mogu se složiti što točno spada pod organizirani kriminal, ali različiti autori ponudili su različite kategorizacije. Poseban fokus je stavljen na funkciju strukture koja se kasnije zaista može uočiti i u prikazu literature i u prikazanom na filmovima i serijama.

Mediji su predstavljeni na kontinuumu između radikalno subverzivnih, odnosno onih koji potiču nasilje, i socijalne kontrole koja preuveličava kriminalitet i potiče represivne mjere. Iako postoji mnogo istraživanja koja se bave prikazom kriminaliteta u medijima organizirani kriminalitet sam za sebe nije često u njihovom fokusu. Kako većina ljudi nema osobno iskustvo s organiziranim kriminalitetom, ono što vide u medijskim prikazima može pridonijeti građenju potencijalno pogrešnih mitologija i predrasuda.

Filmovi koji su odabrani u uzorak imali su vrlo visoke ocjene u Međunarodnoj bazi filmova (IMDB), minimum koji se uzimao u obzir bio je 7.5 od 10. Većina materijala temeljena je na istinitim događajima te prikazuje veći vremenski raspon koji omogućuje pogled na organizaciju u uspon i na vrhuncu moći koju su imali u društvu.

Dva subuzorka – narko karteli i sjevernoamerička talijanska mafija analizirani su i rezultati pokazuju da struktura i dinamika prikazana u igranim filmovima i serija odgovara prikazu u literaturi. Narko karteli su predstavljeni kao asocijacijske kriminalne strukture koje su primarno okupljene oko profita. S druge strane, talijanska mafija u SAD-u primjer je kvazi upravljačke

strukture. Mediji su u odabranom uzorku relativno vjerno prikazali strukturu i druge aspekte organiziranog kriminala.

Iako prikazane grupe nisu u potpunosti u skladu sa slikom koju imamo iz literature, film kao takav niti ne pretpostavlja da može do kraja vjerno reproducirati stvarnost, već može samo naznačiti izvanjsku sliku. Također, opseg stvarnosti nadilazi mogućnosti bilo kojeg medija da je do kraja realno prikaže. Ipak, ne treba zaboraviti da se na kraju dana radi o umjetničkom izričaju i interpretaciji stvarnosti te da za glavni zadatak nema informirati širu javnost, nego pružiti određenu dozu zabave i zadovoljstva, a odabrani filmovi to zasigurno postižu jer i nakon gotovo 50 godina *Kum* je u 25 filmova s najvećom zaradom ikada. U isto vrijeme na listi 250 najbolje ocijenjenih filmova čak tri (*Kum 1*, *Kum 2* i *Goodfellas*) smjestili su se u prvih 20. Tako da je uz kvalitetu ipak prikazan i dio realne slike koju nam predstavlja stručna i znanstvena literatura.

8. LITERATURA

Agius, C. (2016). Social Constructivism. U A. Collins (ur.), *Contemporary Security Studies* (70 – 86). Oxford: Oxford University Press.

Albanese, J. (2014). The Italian-American Mafia (or Cosa Nostra). U L. Paoli (ur.), *Oxford Handbook of Organized Crime* (142 – 158). Oxford: Oxford University Press. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/328172424_The_Italian-American_Mafia_or_Cosa_Nostra_in_L_Paoli_ed_Oxford_Handbook_of_Organized_Crime_Oxford_University_Press_2014 (8.9.2021.) doi: 10.1093/oxfordhb/9780199730445.013.026

Allen, J., Livingstone, S. i Reiner, R. (1997). The changing generic location of crime in film: a content analysis of film synopses, 1945–1991. *Journal of Communication*, 47 (4), 89 – 101. doi: 10.1111/j.1460-2466.1997.tb02727.x

Beare, M. E. (1996). *Criminal Conspiracies: Organized Crime in Canada*. Scarborough: Nelson.

Beckett, K. i Sasson, T. (2000). *The Politics of Injustice*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Beith, M. (2011). A broken Mexico: allegations of collusion between the Sinaloa cartel and Mexican political parties. *Small Wars & Insurgencies*, 22 (5), 787 – 806. doi: 10.1080/09592318.2011.620813

Brummett, B. (2014). *Rhetoric in popular culture*. London: Sage.

Chomsky, N. (2002). *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda (drugo izdanje)*. New York: Seven Stories Press.

CNN (2021, srpanj). Joaquín "El Chapo" Guzmán Fast Facts. *CNN*. Preuzeto s <https://edition.cnn.com/2017/01/18/world/joaquin-el-chapo-guzmn-fast-facts/index.html> (12.9.2021.)

Cook, C. (2007), *CRS Report for Congress: Mexico's Drug Cartels*. Washington, DC: Congressional Research Service. Preuzeto s <https://sgp.fas.org/crs/row/RL34215.pdf> (8.9.2021.)

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches* (treće izdanje). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.

DellaPosta, D. (2016). Network closure and integration in the mid-20th century American mafia. *Social Network*, 51, 148 – 157. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.socnet.2016.11.005>

Do Nascimento, J. (2019). Art, Cinema and Society: Sociological Perspectives. *Global Journal of Human-Social Science: Sociology & Culture*, 19 (5), 19 – 28. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/337032532_Art_Cinema_and_Society_Sociological_Perspectives (16.7.2021.)

Dobra, S. (2013). Prikaz trgovanja ljudima u filmovima: analiza sadržaja (diplomski rad). Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet, Zagreb.

Domović, Ž. (2002). *Rječnik stranih riječi: Tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze*. Zagreb: Sani – plus.

Durston, G. (1997). *Moll Flanders: Analysis of 18th Century Criminal Biography*, Chichester: Barry Rose Law Publishers Limited.

Erickson, R. V. (1991). Mass Media, Crime, Law, and Justice. An Institutional Approach. *The British Journal of Criminology*, 31 (3), 219-249.

Faller, L. B. (1987). *Turned to account: the forms and functions of criminal biography in late seventeenth- and early eighteenth-century England*. Cambridge University Press.

Filippone, R. (1994). The Medellin Cartel: Why we can't win the drug war, *Studies in Conflict & Terrorism*, 17 (4), 323 – 344, doi: 10.1080/10576109408435960

Hirtle, J. S. P. (1996). Social constructivism, *English Journal: High school edition*, 85 (1), 91. Preuzeto s <https://www.proquest.com/docview/237276544/fulltext/C3211A8BC66F4563PQ/1?accountid=202219>

Jacobs, J. i Gouldin, L. (1999). Cosa Nostra: The Final Chapter?, *Crime and Justice*, 25, 129 – 189.

Krajewski, A. T., DellaPosta, D. i Felmlee, D. (2021). Vertical organizations, flat networks: Centrality and criminal collaboration in the Italian-American Mafia, *Social Network*, 68, 127 – 138. doi: <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2021.06.001>

Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

Leishman, F. i Mason, P. (2003), *Policing and the Media: Facts, Fictions and Factions*, Cullompton: Willan.

Leitch, T. (2002). *Crime Films (Genres in American Cinema)*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511606458

Long P. i Robinson M. (2009). Tourism, Popular Culture and the Media. U T. Jamal i M. Robinson (ur.), *The SAGE Handbook of Tourism Studies* (98 – 115). London: SAGE Publications Ltd. Preuzeto s <https://www.scribd.com/document/454545694/Tazim-Jamal-Mike-Robinson-The-SAGE-Handbook-of-Tourism-Studies-SAGE-Publications-Ltd-2009> (7.9.2021.) doi: 10.4135/9780857021076

Marcos, A. (2018, rujan). Why Pablo Escobar is anything but cool. *El Pais*. Preuzeto s https://english.elpais.com/elpais/2018/08/31/inenglish/1535708632_118999.html (12.9.2021.)

Maxwell, J.A. (2013). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach* (prvo izdanje). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.

Mayering Ph. (2000). Qualitative content analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2). Preuzeto 4.3.2019. s <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2383#g4>

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mollison, J. (2007, rujan). Rise and fall of the cocaine king. *The Guardian*. Preuzeto s <https://www.theguardian.com/world/2007/sep/29/colombia.drugstrade> (12.9.2021.)

- Naef, P. J. (2018). The commodification of narco-violence through popular culture and tourism in Medellin, Colombia. U C. Lundberg i V. Ziakas (ur.), *The Routledge Handbook of Popular Culture and Tourism* (80 – 92). London: Routledge. Preuzeto s <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:106625> (7.9.2021.)
- Ortiz, A. (2017). Sinaloa Incorporated: Understanding the Sinaloa Cartel like a Corporation to Reduce Violence in Mexico (završni rad). The University of Texas, Austin.
- Peruško, Z. (2011). *Uvod u medije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo. Preuzeto s <https://www.scribd.com/document/383393570/81383525-Uvod-u-Medije-Zrinjka-Peru%C5%A1ko-Knjiga> (7.9.2021)
- Peterlić, A. (2018). *Osnove teorije filma*. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada i Akademija Dramske Umjetnosti.
- Rawlings, P. (1992). *Drunks, Whores and Idle Apprentices: Criminal Biographies of the Eighteenth Century*. London: Routledge.
- Rawlinson, P. (2016). Organized crime mythologies. U H. N. Pontell (ur.), *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (1 – 31). Oxford: Oxford University Press. doi: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.157>
- Reiner, R., Livingstone, S. i Allen, J. (2000) No more happy endings? The media and popular concern about crime since the Second World War. U T. Hope i R. Sparks (ur.), *Crime, Risk and Insecurity: Law and order in everyday life and political discourse* (107 – 126). London: Routledge. Preuzeto s http://eprints.lse.ac.uk/10974/1/Livingstone_No_more_happy_endings.pdf (15.7.2021.)
- Reiner, R. (2007). Media made criminality: the representation of crime in the mass media. U M. Maguire, R. Morgan i R. Reiner (ur.), *The Oxford Handbook of Criminology* (302 – 337). Oxford: Oxford University Press. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/30528841_Media_made_criminality_The_representation_of_crime_in_the_mass_media (15.7.2021.)

Sellin, T. (1963). Organized crime: A business enterprise. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 347 (1), 12 – 19.

Simser, J. (2011). Plata o plomo: penetration, the purchase of power and the Mexican drug cartels. *Journal of Money Laundering Control*, 14 (3), 266 – 278. doi: <http://dx.doi.org/10.1108/13685201111147568>

United Nations Office on Drugs and Crime (2002). *Global Programme Against Transnational Organized Crime: Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries*. New York: United Nations. Preuzeto s https://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf (8.9.2021.)

US Commission on Law Enforcement and Administration of Justice (1967). *The Challenge Of Crime in a Free Society*. Washington, DC: United States Government Printing Office. Preuzeto s <https://www.documentcloud.org/documents/3932081-Crimecommishreport> (8.9.2021.)

Vijeće Europe (2008). Okvirna odluka Vijeća 2008/841/PUP od 24. listopada 2008. o borbi protiv organiziranog kriminala. *Official Journal of the European Union*.

Von Lampe, K. (2002). Organized Crime Research in Perspective. U P. C. Van Duyne, K. von Lampe, N. Passas (ur.), *Upperworld and Underworld in Cross-Border Crime* (189 – 198). Nijmegen: Wolf Legal Publishers. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/265230171_Organized_Crime_Research_in_Perspective (15.7.2021.)

Von Lampe, K. (2016). *Organized Crime: Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures, and Extra-legal Governance*. New York: SAGE Publications, Inc.

Von Lampe, K. (2021). *Definitions of Organized Crime*. Preuzeto s www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm (15.7.2021.)

Woods, J. B. (2012). Systemic Racial Bias and RICO's Application to Criminal Street and Prison Gangs. *Michigan Journal of Race and Law*, 17 (2), (303 – 357). Preuzeto s <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=mjrl> (12.9.2021.)